

WŁADYSŁAW MAKARSKI

DĄB JAKO BAZA ANTROPONIMICZNA

UWAGI WSTĘPNE

Zapowiedziany w tytule temat zasługuje na uwagę ze względu na znamioną rolę dębu w pejzażu oraz w życiu duchowym i materialnym człowieka¹, co znalazło odbicie w języku, wyrażające się w jego bogatej apelatywnej i onimicznej oddębowej leksyce. W różnorodnej refleksji badawczej poświęconej dębowi jest obecny także nurt studiów językoznawczych, w wyniku których ustalono oddębowe słownictwo pospolite², oddębową nomenklaturę toponimiczną³ oraz antroponimiczną dla okresu staropolskiego⁴. Niniejszy artykuł jest poświęcony oddębowemu współczesnemu nazewnictwu osobowemu, zawartemu w *Słowniku nazwisk współcześnie w Polsce używanych* z lat 90. minionego stulecia⁵. Ogólna liczba ponad 370 badanych antroponimów, potwierdzająca wyróżniającą się rolę dębu w całym antroponomastykonie polskim, pozwala na ich immanentną analizę ilościową i jakościową pod

Prof. dr hab. WŁADYSŁAW MAKARSKI – kierownik Katedry Języka Polskiego KUL, pracownik Instytutu Humanistycznego PWSZ w Zamościu; adres do korespondencji: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Katedra Języka Polskiego, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin.

¹ M. Marczevska, *Drzewa w języku i kulturze*, Kielce 2002, s. 111, 115-120, 131.

² W. Makarski, *Glosy do dębu i niektórych jego apelatywnych i toponimicznych derywatów*, w: *Język polski. Współczesność. Historia*, red. W. Książek-Bryłowa, H. Duda, M. Nowak, t. VII, Lublin 2009, s. 211-228.

³ K. Kwaśniewska-Mżyk, *Wyraz dąb i pochodne w toponimii polskiej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu” 7(1981), s. 65-82.

⁴ W. Makarski, *Dąb jako baza staropolskich antroponimów*, w: *W świecie nazw. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Czestawowi Kosyłowi*, red. H. Pelcowa, Lublin 2010, s. 237-248.

⁵ *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, wyd. K. Rymut, t. II, Kraków 1992, s. 370-373, 389-391, 418-421.

względem semantycznym i strukturalnym, która w ujęciu statystycznym stanowi podstawę badań porównawczych w aspekcie synchronicznym i diachronicznym.

Pierwszy problem badawczy dotyczy semantyki rozpatrywanych nazw. Jest to pytanie o historyczny sens miana, który jest wypadkową znaczenia jego podstawy oraz typu kreacji słowotwórczej za pomocą odpowiednich środków morfologicznych. Ze względu na typ podstawy badana nomenklatura zawiera formy: a) odapelatywne, b) odtoponimiczne i c) odantroponimiczne.

Dębowa baza apelatywną stanowi leksyka odnotowana w słownikach oraz rekonstruowana na podstawie danych toponimicznych, bazę toponimiczną zaś obszerny *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce* z początku lat 80.⁶, który uwzględnia nie tylko osady administracyjnie samodzielne, ale także ich części. W jednym i drugim wypadku nie mamy jednak do czynienia z zamkniętą listą odpowiednich jednostek leksykalnych, która gwarantowałaby odkrycie wszystkich podstaw w badanej oddębowej onimii. W grę mogą wchodzić nazwy zaginionych osad oraz mikrotoponimy, a w wypadku apelatywów ich odnotowana obecność nie musi oznaczać, iż były one wykorzystane w ogóle czy w podanym jakimś słownikowym znaczeniu dla nominacji konkretnej osoby.

Za naczelną zasadę klasyfikacji nazwisk przyjęto kryterium semantyczne, dzieląc nazwiska na cztery grupy: miana znamionujące i zawodowe, patronimiczne, lokalizujące oraz sztuczne (kancelaryjne). W ramach tych grup wyróżniono typy słowotwórcze, wyznaczone przez podstawę nazwy i odpowiedni formant. Wobec powszechnej wieloznaczności jednych i drugich wyznaczników struktury słowotwórczej antroponimu, prowadzącej do częstej w badanej nomenklaturze homonimii w ramach wszystkich wyróżnionych tu klas semantycznych, materiał egzemplifikacyjny nie jest przedstawiony w porządku komplementarnym, lecz wariantywnym, tzn. wiele tych samych nazwisk może się pojawić w różnych klasach semantyczno-morfologicznych. Podział rozłączny, choć bardziej ekonomiczny, prowadziłby do wydzielenia nazw jednorodnych, które stanowiłyby tylko część całości badanej antroponimii (głównie byłyby to nazwiska przezwiskowe z I grupy mian), oraz w większości nazw wieloznacznych. W takim podziale zagubiłby się zakres potencjalnego wykorzystania środków językowych (podstaw i formantów), obsługujących dany typ semantyczny nazwiska zarówno w wymiarze jakościowym, jak i ilościowym.

⁶ *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce*, t. I, Warszawa 1980, s. 298-327.

W prezentowanym materiale pismem pogrubionym przedstawiono podstawową formę fonetyczno-morfologiczną nazwiska, najczęściej w dwóch jego wariantach fonetyczno-graficznych – w postaci z rdzennym *Dąb-* oraz *Dęb-*, czasem wtórnych *Domb-*, *Demb-*, gdy w dokumentacji dla pewnych nazwisk brakło form podstawowych z *Dąb-*, *Dęb-* (o czym dokładniej w podrozdziale V). Inne warianty fonetyczno-graficzne bez takiego wyróżnika ujęto w nawias.

W opisie podstawowych typów semantyczno-morfologicznych nazwisk kierowano się zasadą wyłączości tam, gdzie to było możliwe, w innych wypadkach przyjmowano pierwszeństwo danej interpretacji nad możliwą inną, gdy wynikało ono z częstotliwości użycia danego wzorca nazewniczego w określonym czasie. Najczęściej jednak stosowano zasadę równorzędności, gdy brakło przesłanek do preferowania którejs z obocznych interpretacji. W związku z różną interpretacją słowotwórczą tych samych nazw, należących do różnych typów morfologiczno-semantycznych, relatywnie potraktowano kwestię tzw. nazw prymarnych (bez antroponimicznej mocy słowotwórczej) i sekundarnych (z taką mocją), przyjmowaną niekiedy jako naczelną zasadę podziału wszelkich onimów, w tym także osobowych.

I. „DĘBOWE” WŁAŚCIWOŚCI NOSICIELA NAZWISKA. ODAPELATYWNE NAZWISKA O CHARAKTERZE PRZEZWISKOWYM I ZAWODOWYM

Omawiane w tym rozdziale nazwiska są to odrzeczownikowe i odprzymiotnikowe formy, które nawiązują do podstawowego leksemu *dąb* i jego różnych derywatów. Charakteryzują one nosiciela ze względu na cechę dębu – jego siłę, moc, lub podobieństwo do desygnatu pozostającego w związku z dębem, w obu wypadkach z wykorzystaniem znaczenia metaforycznego podstawy. Ze względu na niską reprezentatywność liczebną do omawianej grupy nazwisk znamionujących zaliczamy również powiązane z dębem nazwiska zawodowe. Wykorzystane do tworzenia wszystkich tych mian leksemy mogą się realizować jako nazwiska prymarne z zachowaniem pełnej ich struktury fonetyczno-morfologicznej lub z jej zmienioną pod tym względem postacią, realizującą się niekiedy w jednym i drugim wypadku w notacjach o niestandardowej grafii.

Prymarne nazwiska o strukturze rzeczownikowej to:

Dąb (*Domb*) // ***Demb*** : *dąb*; ***Dąbak*** // ***Dębak***: **dąbak* // *dębak* ‘młody dąb’, ‘kij dębowy’, ‘rodzaj grzyba’ (‘rodzaj wytrawnego wina’); ***Dąbczak*** // ***Dębczak*** (*Dembczak*) : *dąbczak* // *dębczak* ‘mały, młody dąb’; ***Dąbek*** (*Dąmbek*, *Dombek*,

Dombeck) // **Dębek** (*Dembek, Dembeck, Dęmbek*) : *dąbek* // *dębek* ‘mały, młody dąb’; **Dąbiec** (*Dombiec, Dombec, z kancelaryjnym -ec < -’ec*) // **Dębiec** (*Dembiec, Dęmbiec*) : *dąbiec* // *dębiec* ‘młody dąb’, ‘kij dębowy’ (‘lasek dębowy’); **Dąbik** (*Dombik*) // **Dębik** (*Dembik*) : **dąbik* // *dębik* ‘mały, młody dąb’ (‘roślina z rodziny różowatych’); **Dąbk** (*Dombk*) < *Dąbek* : płnpoł. *dąbk* < ogpół. *dąbek*; **Dąbel** // **Dębel** (*Dembel*) : **dąbel* // *dębel* ‘kij dębowy’; **Dąbniak** // **Dębniak** (*Dembniak, Dęmbniak*) : *dębniak* ‘karłowaty dąb’, ‘rodzaj grzyba’, ‘rodzaj miodu do picia’ (‘lasek dębowy’); **Dębc** < *Dębiec* : płnpoł. *dębc* < ogpół. *dębiec*; **Dębiałka** : *dębiałka* ‘narośl na dębie’; **Dębowiec** (*Dembowiec*) : *dębowiec* ‘kij dębowy’ (‘las dębowy’); **Dębica** : *dębica* ‘żerdź’ (‘lasek dębowy’).

Prymarne mogą być nazwiska oparte na przymiotnikach własnościowych i materiałowych, wskazujących na podobieństwo nosiciela oddębowego nazwiska do dębu. Są to:

Domby // **Dęby** (*Demby, Dęmby*) : **dąby* // **dęby* (przymiotniki z formantem fleksyjnym typu *Dębe, Orło*⁷); **Dombi** < **Dąby* : **dąbi* < **dąby* (w wyniku wyrównania do przymiotników miękkotematowych typu *tani, średni*); **Dębowy** (*Dembowy*) : *dębowy* (por. *bukowy, sosnowy*); **Dębny** (*Dembny, Dęmbny*) : *dębny* (por. *żelazny*); **Dembiany** : *dębiany* (por. *drewniany, słomiany*); **Dembiani** : **dębiani* < *dębiany* (por. wyżej **dąbi*).

Domby // *Dęby, Dombi, Dembiany, Dembiani, Dębny* mogą być także odantroponimicznymi nazwami patronimicznymi (z grupy II), a *Dębny* ponadto nazwiskiem lokalizującym (z grupy III).

Mocji słowotwórczej na poziomie onomastycznym możemy się dopatrzeć w rzeczownikowych antroponimach odapelatywnych o charakterze przewiskowym z ekspresywnymi sufiksami augmentatywnymi lub hipokorystycznymi bądź/ oraz z nacechowanymi emocjonalnie końcówkami rodzaju żeńskiego lub nijakiego.

Wśród podstaw tego typu nazwisk na szczególną uwagę zasługuje apelatyw *dąbr*, dziś nieużywany, któremu ze względu na augmentatywne *-r* (por. ps. **bobrъ : bobъ*) można przypisać znaczenie ‘duży dąb’, co stanowi, że jest już nacechowany ekspresywnie⁸. W badanym materiale antroponimicznym reali-

⁷ I. Bajerowa, *Polskie nazwy miejscowe typu Dębe, Orło*, „Onomastica” 3(1957), s. 1-42, 293-323.

⁸ F. Sławski, *Zarys słowotwórstwa prastowiańskiego (ciąg dalszy)*, w: *Słownik prastowiański*, red. F. Sławski, t. II, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976, s. 17-18; tenże, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I, Kraków 1952-1956, s. 140-141. Dokładniej na ten temat w: Makarski, *Głosy do dębu...*, s. 221-222.

zuje się on w postaci **Dąber** (ze wstawnym *e*, por. gw. *wiater* < *wiatr*) // **Dem-ber** (*Dembier*, z nieoczekiwanym, zapewne kancelaryjnym *'e* < *e*). Ów zgrubiały rzeczownik ponowiony w tym nazwisku staje się podstawą licznych form sekundarnych z dodatkowo wzmocnioną ekspresją za pomocą środków fleksyjnych (końcówki żeńskiej lub nijakiej) i odpowiednich przyrostków.

Inne przeważnie nacechowane emocjonalnie nazwiska odrzeczownikowe realizują się jako typy morfologiczne na:

-**a** – **Dąba** (*Domba*) // **Dęba** (*Demba*) : *dąb*; **Dąbera** : **dąber*; **Dąbka** (*Dombka*) : *dąbek* (por. *Bliza*, *Siedla* Taszycki s. 75⁹, *Gala*, *Tomasza* Malec s. 84¹⁰);

-**o** – **Dąbro** (*Dombro*) : *dąbr*; **Dąbko** // **Dębko** (*Dembko*) : *dąbek* // *dębek* (por. *Jano*, *Piotro* Malec s. 84);

-**och** – **Dąbroch** : *dąbr* (por. *Panoch* Taszycki s. 77, *Szymoch* Malec s. 93);

-**'uch** – **Dębiuch** : *dąb* (por. *dzieciuch*, *piecuch* Łoś s. 94¹¹, *Wicuch* Malec s. 94);

-**ych** – **Dąbrych** : *dąbr* (por. *Matych* Malec s. 93);

-**'echa** – **Dembiecha** : *dąb* (por. *Wilczech* Taszycki s. 77, *Olecha*, *Pietrzech* Malec s. 93);

-**acz** – **Dębacz** (*Dembacz*) : jw. (por. *brodacz*, *głowacz*);

-**aj** – **Dombaj** (*Dombaj*) : jw. (por. *nogaj* 'z długimi nogami' Łoś s. 18, *Doraj*, *Kubaj* Malec s. 118);

-**al** – **Dąbal** (*Dombal*) // **Dębal** (*Dembal*) : jw. (por. *nosal*, *wąsal*);

-**ala** – **Dębala** : jw. (por. *Rogala* Łoś s. 47, *Nosala* Taszycki s. 86);

-**'al** – **Dębial** : jw.; **Dombrzał** : *dąbr* (brak wyraźnego odniesienia do takiego wzorca słowotwórczego);

-**ol** – **Dombrol** : *dąbr* (por. *Dubol*¹², *Bobol-a* Taszycki s. 86);

-**ał** – **Dembrzał** : jw. (por. *Dymidał-a?* Malec s. 141, odczasownikowe *krzykał-a*, *brząkał-a* Łoś s. 46);

-**ała** – **Dąbała** (*Dombała*) // **Dębała** (*Dembala*) : *dąb* (por. *Rękała* Taszycki s. 86);

-**'ał** – **Dąbrzał** (*Dombrzał*, *Dąmbrzał*, *Dąbrzał*, *Dąbzał*, *Dąmzał*, *Dombzał*) : *dąbr* (por. *Miczał-ek* Malec s. 142);

⁹ W. Taszycki, *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, w: tenże, *Rozprawy i studia polonistyczne*, t. I: *Onomastyka*, Wrocław–Kraków 1958 (dalej skrót: Taszycki).

¹⁰ M. Malec, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994 (dalej skrót: Malec).

¹¹ J. Łoś, *Gramatyka polska*, cz. II: *Słowotwórstwo*, Lwów–Warszawa–Kraków 1925 (dalej skrót: Łoś).

¹² *Słownik nazwisk...*, s. 555.

- en** – **Dęben** : *dąb* (por. *bęben*);
 -**on** – **Dembon** : jw.; **Dombron** : *dąbr* (por. *Karpon, Iwon* Malec s.145);
 -**na** : **Dębna** : *dąb* (por. *Ciechna* Taszycki s. 83, *Chodna, Michna* Malec s. 144);
 -**no** – **Dembno** : jw. (por. *Siechno* Taszycki s. 83, *Michno, Zachno* Malec s. 144);
 -**oń** – **Domboń // Dęboń** (*Demboń*) : *dąb*, **Dąbroń** : *dąbr* (por. *blazgoń* ‘głupiomowny’ Łoś s. 38, *Bartoń, Pietroń* Malec s. 145);
 -**uń** – **Dembuń** : *dąb* (por. *okuń, szepluń* albo *szepielak* ‘traulus, blaesus’ Łoś s. 38);
 -**yn** – **Dąbryń** : *dąbr* (por. odprzymiotnikowe *Dobryń, Radyń*¹³);
 -**aś** – **Dąbraś** : jw. (por. *Kuraś, Lubaś*);
 -**oś** – **Dąbroś // Dębroś**: jw.; **Dęboś** : *dąb* (por. *Mikoś*);
 -**uś** – **Dąbruś** : *dąbr* (por. *Piotruś, Maciuś*);
 -**at** – **Dąbrat** (*Dombrat*) : *dąbr*; **Domblat** : **dąbel* (zob. wyżej **Dąbel**) (por. *kosmat-y, rogat-y*);
 -**ot** – **Dąbrot** (*Dombrot, Dombroth*) : *dąbr* (por. *Janot* Malec s. 151).

Złożone formanty obserwujemy w nazwiskach na:

- ciuch** – **Dębcich** (*Dembcich, Demcich*) : *dąb* (formant odosobniony, może wynik analogii do ekspresywnych rzeczowników typu *śmieciuch, niewieściuch*);
 -**oczek** – **Dąbroczek** : *dąbr* (por. *Bartoczek* Malec s.136);
 -**ołek** – **Dębołek** : *dąb* (por. *matówek, -’ołek* w *Maciołek* Malec s.143);
 -**oszek** – **Dąboszek** : jw.; **Dąbroszek** : *dąbr* (por. *Bartoszek, Mikoszek* Malec s. 108).

Formy na *-ek* mogą być patronimikami (z grupy II).

Osobnego potraktowania wymagają formy z sufiksальnym *-sz-* oraz *-s-*, gdzie w niektórych wypadkach *-s-* mogło być wynikiem mazurzenia, zaś *-sz-* przejawem hiperpoprawności wobec tego zjawiska. Są to antroponimy na:

- sz** – **Dembersz** (ze wstawnym *e*) : *dąbr* (por. *Kunsz, Lensz* Malec s. 96);
 -**isz** – **Dąbisz // Dębisz** : *dąb* (por. *Brzezisz, Chrapisz* Taszycki s. 78, *Bienisz, Kalisz* Malec s. 99);
 -**osz** – **Dębosz** (*Dembosz*) : *dąb*; **Dąbrosz // Dębrosz** : *dąbr* (por. *Pyskosz, Wilkosz* Taszycki s. 78, *Janosz, Piotrosz* Malec s. 100);
 -**as** – **Dębas** : *dąb* (por. *dubas* ‘rodzaj łodzi’, *łotras, fagas* Łoś s. 93);

¹³ F. Sławski, *Zarys słowotwórstwa prastowiańskiego*, w: *Słownik prastowiański*, t. I, red. F. Sławski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1974, s. 141.

-os – *Dąbros* : *dąbr*; *Dąbkos* : *dąbek* (por. *kobnos(a)* ‘cymbala’, *pasztos* ‘wielki pasztet’ Łoś s. 93);

-us – *Dąbrus* : *dąbr* (por. *dworus*, *ślugus* Łoś s. 93).

Jeśli tego rodzaju procesy miałyby w niektórych tych nazwach zachodzić, to w niektórych współczesnych formach kryłyby się nazwiska na:

-asz – **Dębasz* (por. *Janasz*, *Piotrasz* Malec s. 98) < *Dębas*;

-osz – **Dąbkosz* (por. wyżej *Dębosz*) < *Dąbkos*;

-usz – **Dąbrusz* (por. *Janusz*, *Piotrusz* Malec s. 101) < *Dąbrus*;

-os – **Dębos* < *Dębosz*; **Dębros* (por. wyżej *Dąbros*) < *Dębrosz*.

W grupie antroponimów o podwójnej interpretacji są formy na:

-ø końcówki lub -el – *Dąbel* // *Dębel* (*Dembel*) : **dąbel* // *dębel* lub *dąb* (por. *dyndel* ‘wałęsający się podrostek’ Łoś s. 47, *Bartel*, *Franel* Malec s. 138);

-a lub -ela – *Dąbela* // *Dembela* : jw. (por. wyżej *Dąbel*).

Nazwiska z końcówką -a, tu traktowaną jako ekspresywny wykładnik rodzaju żeńskiego, typu *Dąba*, *Dęba*, *Dąbera*, *Dąbka*, *Dembiecha*, *Dąbela*, *Dembela*, *Dębala*, *Dąbała*, *Dębała*, mogą być interpretowane także jako męskie odantroponimiczne formy dopełniaczowe (z grupy II).

Podwójną wykładnię może mieć nazwisko *Dembs* : *dąb* – traktowane jako forma z sufiksальnym -sz (por. *Dembersz*), zmazurzonym do -s, lub być może jako hybrydalna postać kancelaryjna z niemieckim dopełniaczowym -s (z grupy IV).

Osobnej uwagi ze względu na swą wieloznaczność wymagają nazwiska z sufiksальnym -c- i -k-, które mogą być formami prymarnymi pokazanymi na początku omawianej grupy nazw. Tu zostaną zaprezentowane jako formy związane z odpowiednimi typami morfologiczno-semantycznymi w grupie nazwisk sekundarnych. Za hipokorystyczne fundowane na rzeczowniku *dąb* mogą być uznane nazwiska na:

-ak – *Dąbak* // *Dębak* (por. *Janak*, *Jurak* Malec 122);

-(e)k) – *Dąbek* // *Dębek*, *Dąbk* (por. *Janek*, *Tadek*);

-ik – *Dąbik* // *Dębik* (por. *Pepik*, *Zadzik* Taszycki s. 82, *Jakubik*, *Janik* Malec s. 128);

-'(e)c¹⁴ – *Dąbiec* // *Dębiec*, *Dębc* (por. *Baraniec*, *Koźlec* Taszycki s. 83, *Abramiec*, *Janiec* Malec s. 120).

¹⁴ O pierwotnej funkcji deminutywnej lub hipokorystycznej -ec zob. Sława s k i, *Zarys słowotwórstwa...*, t. I, s. 101, a o funkcji zdrabniającej w nazwiskach K. R y m u t, *Nazwiska Polaków*, Wrocław 1991, s. 44. Nie mówi się tu o funkcji patronimicznej formacji na -c-, wywodzących się z -k-. Taką funkcję, ale jako nietypową dla języka polskiego dostrzega Taszycki (dz. cyt., s. 90).

Przy założeniu obecności w dawnej polszczyźnie przymiotnika bezsufiksального **dąby* // **dęby* te same nazwiska mogłyby być interpretowane jako substancywizowane przymiotniki za pomocą przyrostków:

-*ec* – **Dąbiec** (*Dombiec*, zniekształcone *Dombec*) // **Dębiec** (*Dembiec*, *Dęmbiec*) (por. *głupiec*, *mędrzec*);

-*c* (płnopol.) < ogpol. -*ec* – **Dębc**;

-*ik* – **Dąbik** (*Dombik*) // **Dębik** (*Dembik*) (por. gw. *rychlik* ‘co prędko dojrzewa’, *czyścik* ‘roślina’ Gr. hist. s. 201¹⁵);

-*ek* – **Dąbek** (*Dombek*, *Dombeck*, *Dąmbek*) // **Dębek** (*Dembek*, *Dembeck*, *Dęmbek*) (por. *głupek*, *mędrek*);

-*k* (płnopol.) < ogpol. -*ek* – **Dąbk** (*Dombk*);

-*ak* – **Dąbak** // **Dębak** (por. *prostak*, *szarak*);

-*ak* – **Dąbiak** // **Dębiak** (*Dembiak*) (por. *dziczak*).

Na bazie przymiotnika *dębny* mogły powstać nazwiska **Dąbnik** // **Dębnik** (*Dembnik*) (por. *kradzieźnik*, *postnik* ‘przestrzegający postu’ Gr. hist. s. 201); **Dąbniak** // **Dębniak** (*Dembniak*, *Dęmbniak*) (por. *próżniak*), a na podstawie przymiotnika *dębowy* – **Dębowiec** (*Dembowiec*) (por. *mędrzec*, *mózgowiec* Łoś s. 89);

-*ka* – **Dębiałka** : **dębiały* (por. perfektywne *zdębiały*, nieperfektywne *stały*, *dbały*), dla określenia kogoś twardego, co czyni tę interpretację pod względem znaczeniowym bardziej prawdopodobną od wywodzenia tego nazwiska od podstawy *dębiałka* ‘narośl na dębie’. Ponadto może to być odmężowskie nazwisko żeńskie na -*ka* (z grupy II).

Wszystkie powyższe formy męskie z sufiksальnym -*k*- mogą być także formami patronimicznymi (z grupy II).

Nazwiska **Dąbiak** // **Dębiak**, **Dąbniak** // **Dębniak**, **Dąbiec** // **Dębiec**, **Dębc**, **Dębowiec** mogą być interpretowane również jako przynależnościowe lokalizujące (z grupy III).

Klasę nazwisk zawodowych umieszczoną w niniejszej szerszej grupie antroponimów, które charakteryzują człowieka ze względu na jego związek z dębem, reprezentują tylko dwie formy odczasownikowe na:

-*orz* (ze ścieśnionym *o* < *ā*) < -*ārz* (ogpol.) – **Dęborz** : *dębić* ‘zdejmować korę z dębów’ (por. *pisarz*, *kpiarz*);

-*nik* – **Dębownik** : *dębować* ‘garbować’ (por. *czarownik*, *bojownik*).

¹⁵ Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Spławiński, S. Urbańczyk, *Gramtyka historyczna języka polskiego*, Warszawa 1965 (dalej skrót: Gr. hist.).

II. NAZWISKA PRZYNALEŻNOŚCIOWE
 – ODOJCOWSKIE I ODMEŻZOWSKIE.
 „DĘBOWE” KOLIGACJE

W szerszej grupie nazw przynależnościowych są to miana, które wskazują na zależność człowieka od innej osoby lub miejsca. W ramach pierwszej klasy nazw odosobowych będą to odojcowskie nazwiska patronimiczne dla synów i córek oraz odmeżzowskie dla żon i wdów.

Wyraźną grupę formalną patronimików stanowią formy z rzeczownikową końcówką dopełniaczową *-a* tworzone od antroponimów męskich, która, jak to wskazano już wyżej (grupa I), traktowana jako mianownikowa końcówka żeńska może stanowić wykładnik hipokorystyczności odapelatywnego nazwiska męskiego. Tu przy założeniu patronimicznego lub marytonimicznego charakteru tych nazwisk będą to formy utworzone od miana ojca i męża:

Dąba (*Domba*) // **Dęba** (*Demba*) : n. os. *Dąb*; **Dąbera** : n. os. *Dąber*; **Dąbka** (*Dombka*) : n. os. *Dąbek* (*Dombek*); **Dębala** : n. os. *Dębal*; **Dąbela** : n. os. *Dąbel*; **Dembela** : n. os. *Dembel*; **Dąbała** (*Dombala*) : n. os. **Dąbał* (**Dombał*) (por. *Dembał*); **Dembiecha** : n. os. **Dembiech* (por. *Jędrzech*, *Olech Malec* s. 93).

Za klasyczny typ męskiego nazwiska patronimicznego należy uznać formy z sufiksalnym *-ic* < **-itjč*, realizowanym powszechnie po XVI wieku w postaci zruszczonej *-icz*. W badanym materiale są to nazwiska na:

-ic – **Dembic** : n. os. *Demba*;

-i(-y)cz – **Dębicz** (*Dembicz*) : n. os. *Dęba* (*Demba*); **Dombrycz** : n. os. **Dombra* (por. *Demba*);

-ycz (ukraińskie) < *-icz*: **Dąbrycz** (*Dombrycz*) (bez oczekiwanej palatalizacji *r > rz*) : n. os. **Dąbra* (**Dombra*);

-ewicz – **Dąbkiewicz** (*Dombkiewicz*, *Dąkiewicz*) // **Dębkiewicz** (*Dembkiewicz*) : n. os. *Dąbek* (*Dombek*), *Dąbko*, *Dębek* (*Dembek*), *Dembko*;

-owicz – **Dąborowicz** (*Domborowicz*) : n. os. **Dąbor* (por. *jęzor*, stp. *topor*, *stapor* ‘pilum’ *Łoś* s. 43); **Dembnowicz** : n. os. *Dembno*, *Dęben*;

-icz lub *-owicz* – **Dąbowicz** // **Dębowicz** (*Dembowicz*) : n. os. *Dębowy* lub *Dąb*; **Dąbkowicz** // **Dembkowicz** : n. os. *Dąbkow*, *Dąbków* lub *Dąbek*, *Dąbko*, *Dembek*, *Dembko*; **Dąbrowicz** (*Dombrowicz*) // **Dębrowicz** : n. os. *Dąbrowa* (*Dombrowa*) lub **Dąbr* // **Dębr*.

Inną wyróżniającą się statystycznie grupę męskich patronimików o strukturze rzeczownikowej stanowią nazwiska z sufiksalnym *-k-*, pełniące według Kazimierza Rymuta taką funkcję po wieku XVI¹⁶. Są to formy na:

-*'ak* – *Dąbiak* // *Dębiak* (*Dembiak*) : n. os. *Dąb*; *Dąbiczak* // *Dębiczak* (*Dembiczak*) : n. os. *Dębica*, *Dębicz*, *Dębik*; *Dąbniak* // *Dębniak* (*Dembniak*, *Dęmbniak*) : n. os. *Dębny*; *Dombiniak* // *Dębiniak* (*Dembiniak*) : n. os. *Dębina*, *Dąbrosiak* : n. os. *Dąbroś* lub *Dąbros*; *Dąbrowiak* : n. os. *Dąbrowa*; *Dąbrzak* : n. os. **Dąbr*, *Dębowiak* (*Dembowiak*) : n. os. *Dębowy* (*Dembowy*); *Dembowiczak* : n. os. *Dembowicz*; *Dębszczak* : n. os. *Dębski*;

-*'ok* (ze ścieśnionym *o < ā*) < *-āk* – *Dembiniok* : n. os. *Dembina*;

-*'ek* – *Dąboszek* : n. os. *Dąbosz*; *Dąbroczek* : n. os. **Dąbrok*; *Dąbroszek* : n. os. *Dąbrosz*; *Dębołek* : n. os. **Dęboł* (por. *Antoł*, *Matoł* Malec s. 141);

-*'uk* (ruskie) – *Dąbczuk* // *Dębczuk* (*Dembczuk*) : n. os. *Dąbek*, *Dąbko*, *Dębek*, *Dębko*;

-*i(-y)k* – *Dąbczyk* // *Dębczyk* (*Dembczyk*, *Dępczyk*) : n. os. *Dąbek* // *Dębek* (*Dembek*); *Dąbik* (*Dombik*) // *Dębik* (*Dembik*) : n. os. *Dąb*; *Dębowczyk* (*Dembowczyk*): n. os. *Dębowiec*; *Dębowszczyk* (*Dembowszczyk*) : n. os. *Dębowski* (*Dembowski*);

-*czyk* – *Dembończyk* : n. os. *Dęboń*; *Dembonczyk* : n. os. *Dembon*; *Dęborczyk* : n. os. **Dębor* (por. wyżej **Dąbor* w *Dąborowicz*).

We wskazanych modelach na *-k-* mieszczą się formy, które można interpretować również jako odapelatywne prymarne znamionujące (z grupy I), tu sekundarne patronimiczne na:

-*ak* – *Dąbak* // *Dębak* : n. os. *Dąb*;

-*'ak* – *Dąbczak* // *Dębczak* (*Dembczak*) : n. os. *Dąbek* // *Dębek* (*Dembek*);

-*(e)k* – *Dąbek* (*Dombek*, *Dombeck*, *Dąmbek*) // *Dębek* (*Dembek*, *Dembeck*, *Dęmbek*), *Dąbk* (*Dombk*) : n. os. *Dąb*.

Ze względu na możliwą jeszcze inną funkcję przynależnościową tych formantów – lokalizującą – wśród podanych antroponimów mogą się kryć nazwiska oznaczające przynależność osoby do miejsca (z grupy III).

Patronimiczność w mianach synów może być wyrażona sufiksalnie za pomocą przymiotnika dzierżawczego na:

-*in* – *Dębin* : n. os. *Dęba*; *Dembkin* (bez oczekiwanej palatalizacji *k > cz*, zapewne pod wpływem ruskim) : n. os. **Dembka* (por. *Dąbka*);

¹⁶ D z. cyt., s. 43-44; t e n ż e, *Nazwy rodzinne, nazwy rodowe i zbiorowe*, w: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa-Kraków 1998, s. 156.

- yn** (ukraińskie) < -**in** – **Dombryn** : n. os. **Dombra* (por. *Dąba, Dęba*);
 -**ow** < -**ów** – **Dombraczow** : n. os. *Dombracz* (por. *Mikołacz, Panacz* Malec s. 133, *brodacz, rogacz*); **Dąbrow** (*Dombrow*) : n. os. **Dąbr(o)* (**Dombr, Dombro*), **Dębkow** : n. os. *Dębek*;
 -**owy** – **Dębowy** (*Dembowy*) : n. os. *Dąb* (*Domb, Demb*) (por. *Janowy, ojcowy*);
 -**ów** – **Dombrów** : n. os. **Dombr, Dombro*; **Dąbków** // **Dębków** : n. os. *Dąbek* // *Dębek*;
 -**ny** – **Dąbrowny** (*Dombrowny*) : n. os. *Dąbrowa* (*Dombrowa*); **Dębinny** (*Dembinny*) : n. os. *Dębina* (*Dembina*); **Dębny** (*Dembny, Dębny*) : n. os. *Dąb* (*Domb, Demb*) (por. *ujeczny, stryjeczny*).

Nazwiska z przyrostkiem **-ny** mogą być nazwami lokalizującymi (z grupy III), a miano **Dębny** może być nazwą znamionującą (z grupy I).

Rzadziej patronimiczność może być wyrażona w formie derywatu fleksyjnego za pomocą końcówki przymiotnikowej:

-**y** < -**i**: **Demberszy** : n. os. *Dembesz* (por. *Bogdani, Bartosi*¹⁷).

Tak też mogą być interpretowane jeszcze inne nazwiska, wcześniej zaliczane do prymarnych form przymiotnikowych (z grupy I) na :

-**y** – **Domby** // **Dęby** (*Demby, Dębny*) : n. os. *Dąb*;

-**i** – **Dombi** : n. os. *Dąb*; **Dembiani** : n. os. **Dembian* (por. *Koźmian, Wawrzan* Malec s. 143).

Od znamionujących nazwisk męskich (z grupy I) drogą derywacji fleksyjnej tworzone są marytonimiczne miana żon lub patronimiczne córek:

Dembana : n. os. **Dembany* (patronimikum na **-y**) : n. os. **Dęban* (por. *Piotran, Toman* Malec s. 143);

Dębata : n. os. **Dębaty* : **dębaty* (por. *rogaty, kosmaty*);

Dębita : n. os. **Debity* : **dębity* (*//dębisty*) (por. gw. *rzęśity, wodnity* Gr. hist s. 233);

Dębowa (*Dembowa*) : n. os. *Dębowy*;

Dąbrowna (*Dąbrówna*)¹⁸ : n. os. *Dąbrowny*; **Dąbrosna** : n. os. **Dąbrosny*;
Dembinna : n. os. **Dembinny*; **Dębna** (*Dembna*) : n. os. *Dębny*;

Dembiana : n. os. *Dembiany*.

¹⁷ R y m u t, dz. cyt., s. 41.

¹⁸ Mniej prawdopodobna jest interpretacja tego nazwiska jako odojcowskiego miana córki na **-ówna** od n. os. **Dąbr* ze względu na nieoficjalny charakter tego typu form nieuwzględnianych w *Słowniku nazwisk*.

W omawianej klasie żeńskich patronimików i nazwisk marytonimicznych znajdują się przede wszystkim najliczniejsze nazwiska na *-ska* w rodzaju *Dąbalska* : n. os. **Dąbalski*; *Dombicka* : n. os. **Dombicki*; *Dębawska* : n. os. **Dębawski*, które w *Słowniku nazwisk* pojawiały się, gdy nie miały dokładnych odpowiedników męskich, oraz znacznie liczniejsze na *-ska* w źródle tym niewyróżnione jako wspólne miana dla całej rodziny¹⁹. Wszystkie one mogą pośrednio charakteryzować odmiejscowe nazwiska męskie jako lokalizujące (z grupy III) lub odosobowe sztuczne nazwiska kancelaryjne (z grupy IV), gdzie będą osobno przedstawione.

Niektóre spośród powyższych przymiotnikowych nazwisk mogły być utworzone za pomocą formantów przyrostkowych od męskich mian rzeczownikowych. Stąd nazwiska żeńskie na:

-*owa* – *Dębowa* (*Dembowa*) : n. os. *Dąb*;

-*na* – *Dąbrosna* : n. os. *Dąbros*; *Dembinna* : n. os. *Dembina*; *Dębna* (*Dem-bna*) : n. os. *Dąb*;

-*'ana* – *Dembiana* : n. os. *Dąb* (por. stp. *Dębiana* // *Dąbkowa*²⁰).

III. NAZWISKA PRZYNALEŻNOŚCIOWE. „DĘBOWA” LOKALIZACJA

Wskazują one na miejsce zamieszkania lub pochodzenia osoby, tu scharakteryzowane ze względu na obecność w nim dębów. Bazą są oddębowe apelatywne rzeczowniki z grupy nominów loci, oddębowe lokalizujące przydawki przymiotne do nieujawnionych rzeczowników typu *las*, *okolica*, *miejsce* lub oparte na tych podstawach toponimy. Wykorzystane w gotowej postaci dla oznaczenia osób są antroponimami prymarnymi. Formy te znajdują potwierdzenie w staropolskiej nominacji przyimkowo-rzeczownikowej typu Dobrogost z *Dąbrowy* – łac. *Dobrogostius de Dambrowa*, w wersji kancelaryjnej niekiedy z pominięciem przyimka *de* (*z*), co stało się potem – jak twierdzi Rymut²¹ – drugim członem pełnej nazwy osobowej w użyciu społecznym. W badanym materiale do tej klasy nazwisk należą:

¹⁹ S. IX.

²⁰ *Słownik staropolskich nazw osobowych*, red. W. Taszycki, t. I, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965, s. 472.

²¹ Dz. cyt., s. 38.

Dąbrowa (*Dombrowa*) : *dąbrowa* ‘las dębowy’ lub n. m. *Dąbrowa*; **Dąbrowica** : **dąbrowica* ‘las dębowy’ (z suf. *-ica* substancywizującym podstawę historycznego przymiotnika *dąbrowa*) lub ‘mały las dębowy’ (z suf. deminutywnym *-ica*) bądź n. m. *Dąbrowica*; **Dąbrowo** // **Dębrowo** : *dąbrowo* (miejsce) lub n. m. *Dąbrowo*; **Dąbrówka** (*Dombrówka, Dąbrowka, Dąmbrówka*) : **dąbrówka* ‘las dębowy’ (z suf. *-ka* substancywizującym podstawę *dąbrowa*) lub ‘mały las dębowy’ (z suf. deminutywnym *-ka*) bądź n. m. *Dąbrówka*; **Dąbrówko** (*Dąbrowko*) : n. m. **Dąbrówko*; **Dęba** (*Demba*) : **dęba* (okolica) lub n. m. *Dęba*; **Dębe** (*Dembe, Dęmbe*) : **dębe* (miejsce) lub n. m. *Dębe*; **Dębia** (*Dembia*) : n. m. *Dębia*; **Dębina** (*Dembina*) : *dębina* ‘lasek dębowy’ lub n. m. *Dębina*; **Dębna** (*Dembna*) : *dębna* (okolica) lub n. m. *Dębna*; **Dembno** : n. m. *Dębno*; **Dębowa** (*Dembowa*) : *dębowa* (okolica) lub n. m. *Dębowa*; **Dębówka** : *dębówka* ‘las dębowy’ lub n. m. *Dębówka, Dęboróg* : n. m. *Dęboróg*.

Tu mogą także znaleźć się nazwiska **Dąbiec** // **Dębiec, Dębc, Dębniak, Dębowiec, Dębnik**, które były już interpretowane jako odapelatywne prymarne nazwy przezwiskowe (z grupy I), tym razem wykorzystujące te apelatywa w odmiennym znaczeniu ‘las(ek) dębowy’ lub oparte na nich w takiej samej postaci odpowiednie toponimy.

Mechanizm przenoszenia nazw własnych na osoby mógł dotyczyć nie tylko wskazanych wyżej oddębowych nominów loci, ale także toponimów wskazujących na pojedyncze dęby, czyli nazw w rodzaju **Dąb, Dąbek, Dąbik**, fizjograficznych lub dzierżawczych w rodzaju **Dębów, Dąbków** czy o jeszcze innej strukturze z grupy toponimów fizjograficznych o rzadkich sufiksach, takich jak np. w nazwach **Dębicz, Dębień**. Nie wchodziły w grę – jak to pokazuje badany materiał – formy pluralne, które byłyby wyraźnie oponentne do singularnej postaci nazwisk. W tym wypadku jednak ten typ nominacji osobowej miał mniejszą szansę się pojawiać, gdyż był ograniczony przede wszystkim do warstwy szlacheckiej, której własność feudalną wyrażał. Z czasem, w okresie narastania nomenklatury osobowej dla podstawowej warstwy społecznej, jaką stanowiła ludność wiejska, w ogóle ten sposób nazywania osoby stawał się coraz rzadszy, ponieważ w jego upowszechnianiu się stało na przeszkodzie prawo polaryzacji nomenklatury osobowej i miejscowej.

Jako przynależnościowe nazwy lokalizujące mogą występować antroponimy z sufiksальnym **-k-** oraz **-c-**, interpretowane już jako znamionujące (z grupy I), patronimiczne (z grupy II). Nazwiska te umieszczone w tym zespole oznaczałyby mieszkańców dębowego terenu, mieszcząc się w grupie

osobowych nazw etnicznych²². Wtedy byłyby to formy derywowane za pomocą sufiksów:

-*'a(-o)k* – **Dąbiak** // **Dębiak** (*Dembiak*) : *dęby* pl. lub n. m. *Dąb, Dąbie, Dębe, Dęba(-e), Dębie, Dęby, Dębie*; **Dąbiczak** // **Dębiczak** (*Dembiczak*) : *dębica* ‘lasek dębowy’ lub n. m. *Dębica*; **Dąbrzak** : **dąbry* pl. lub n. m. *Dąbry*; **Dębczak** (*Dembczak*) : *dąbki* pl. lub n. m. *Dębce, Dębiec, Dębca(-e), Dębki*; **Dębniak** (*Dembniak, Dębniak*) : n. m. *Dębna(-o)*; **Dębowiak** (*Dembowiak*) *dęby* pl. : n. m. *Dębów(-owa)(-owo)*; **Dembowiczak** : n. m. *Dębowica(-e)*; **Dębszczak** : n. m. *Dębsk(o)* (por. *Leśniaki, Ślęzaki*²³); **Dombiniak** // **Dębiniak** (*Dembiniak, Dombiniok*) : *dębina* lub n. m. *Dębina*;

-*'uk* (ruskie) – **Dąbczuk** // **Dębczuk** (*Dembczuk*) : *dąbki* pl. lub n. m. *Dąbcze, Dąbek, Dąbki, Dębce, Dębca(-e), Dębiec, Dębki* (por. *Poleszuk*);

-*'(e)c* – **Dąbiec** (*Dombiec, zniekształcone Dombec*) // **Dębiec** (*Dembiec, Dębiec*), **Dębc** : *dęby* pl. lub n. m. *Dąb, Dąbie, Dęba(-e), Dębie, Dęby*; **Dębiniac** (*Dembiniac*) : *dębina* lub n. m. *Dębina* (por. *Węgierce, Skawce*²⁴, *Ukrainiec, Czarnogórzec*²⁵), **Dębowiec** (*Dembowiec*) : *dęby* pl. lub n. m. *Dębów(-owa)(-owo)*.

Być może nazwy lokalizujące kryją się wśród nazwisk na **-czyk**, mających analogię w nazwach odśrodkowych typu *lubelczyk, lwowczyk*²⁶. Wtedy taki charakter miałyby nazwiska:

Dąbczyk // **Dębczyk** (*Dembczyk*) : *dąbki* pl. lub n. m. *Dąbcze, Dąbek, Dąbki, Dębce, Dębca(-e), Dębiec, Dębki*; **Dębowczyk** : *dębowiec* ‘las dębowy’ lub n. m. *Dębowiec*; **Dębowszczyk** : n. m. **Dębowski*.

Podobną do powyższej funkcję może pełnić także formant **-ic** > **-icz** (por. *Sanoczyk, Krakowic*²⁷), występujący w swojej priorytetowej funkcji patronimicznej (w grupie II). Tu znaczenie lokalizujące miałyby nazwiska tworzone od apelatywnych i praprialnych nominów loci na:

-*ic* – **Dembic** : *dęby* pl. lub n. m. *Dąb, Dęba(-e), Dębie, Dęby*;

-*i(-y)cz* – **Dombrzycz** : *dąbry* pl. lub n. m. *Dąbry*; **Dębic** (*Dembicz*) : *dęby* pl. lub n. m. *Dąb, Dęba(-e), Dębie, Dęby*;

²² Por. E. R z e t e l s k a - F e l e s z k o, *Nazwy miejscowe*, w: *Polskie nazwy własne...*, s. 212.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ M. M a l e c, *Etonimy. Nazwy narodowości. Nazwy mieszkańców*, w: *Polskie nazwy własne...*, s. 186.

²⁶ Por. Ł o ś, dz. cyt., s. 69. Autor przyrostek ten w tego typu nazwach etnicznych hipotetycznie opiera na przymiotnikach z suf. *-ski*.

²⁷ R y m u t, dz. cyt., s. 53.

-ycz (ukraińskie) < **-icz** – **Dąbrycz** (*Dombrycz*) : *dąbry* pl. lub n. m. *Dąbry*;

-owicz – **Dembnowicz** : n. m. *Dębna(-o)*;

-icz lub **-ewicz** – **Dąbkiewicz** (*Dombkiewicz, Dąkiewicz*) // **Dębkiewicz** (*Dembkiewicz*) : *Dąbków(-owa)(-owo)* lub *dąbki* pl. bądź n. m. *Dąbek, Dąbki, Dębki*;

-icz lub **-owicz** – **Dąbkowicz** // **Dembkowicz** : n. m. j.w.; **Dąbowicz** // **Dębowicz** (*Dembowicz*) : n. m. *Dębów(-owa)(-owo)* lub *dęby* pl. bądź n. m. *Dąb, Dęba(-e), Dęby*; **Dąbrowicz** (*Dombrowicz*) // **Dębrowicz** : *dąbrowa* lub n. m. *Dąbrowa(-y)* bądź *dąbry* pl. lub n. m. *Dąbry*.

Klasycznym modelem polskich sekundarnych nazw lokalizujących są formy przymiotnikowe z przyrostkiem **-ski**, używanym pod koniec okresu staropolskiego najpierw w odniesieniu do osób stanu szlacheckiego, dla wyrażenia przede wszystkim feudalnego stanu posiadania ziemi (nominowanej miejscowości) przez kogoś a zarazem miejsca jego zamieszkania, potem przeniesionym do antroponomii mieszczańskiej, najpóźniej chłopskiej dla określenia miejsca zamieszkania lub pochodzenia skądś, ostatecznie pozbawionym funkcji treściowej, realizującym się jako strukturalny wyznacznik nazwiska nobliwego, dodawany mechanicznie do różnorodnych podstaw antroponimicznych czy apelatywnych. W badanym materiale współczesnym mieszczą się różne warstwy tej onimii. Przede wszystkim – by pozostać w omawianym typie nazw lokalizujących – postaramy się wyłowić te priorytetowe odtoponimiczne nazwy na **-ski**, konfrontując je z toponimami zawartymi w *Wykazie urzędowych współczesnych nazw miejscowości Polski*, uwzględniającym miana nie tylko osad samodzielnych, ale także ich części. Ta obszerna baza umożliwi jednak tylko przybliżoną orientację na temat miary wykorzystania tego rodzaju nominacji na tle innych rodzajów antroponimów. Wiarygodność takich danych liczbowych jest ograniczona faktyczną niekompletnością materiału toponimicznego (poza polem obserwacji jest obfita mikrotoponimia), który mógł być wykorzystany w nazywaniu osób. W prezentowanej niżej liście nazwisk wskazanego typu poza liczniejszymi formami męskimi na **-ski** znajdują się również formy żeńskie na **-ska** (patronimiczne i marytonimiczne, z grupy II), które pośrednio wskazują na podstawę o toponimiczną²⁸.

Badane nazwiska w ramach generalnie jednego typu na **-ski** dzielą się na szczegółowe klasy wyznaczone przez zakończenia w rodzaju **-ski, -cki** < **-c(z)ski**, a także

²⁸ W okresie historycznym, kiedy nazwy osobowe nie były jeszcze dziedziczone, antroponimy żeńskie (u szlachty) jako bezpośrednio odtoponimiczne na **-ska** mogły być od mian męskich niezależne.

formanty złożone, takie jak *-ewski*, *-owski*, *-i(-y)ński*, wyabstrahowane ze struktur z cząstkami *-ew-*, *-ow-*, *-in-*, poprzedzającymi *-ski*, które należały do podstawy.

Oto wykaz badanych nazwisk, które realizują wzorzec na *-ski(-a)*:

żeń. **Dąbalska** : n. m. *Dąbale*; **Dąbrowolski** : n. m. *Dąbrowola*; **Dąbski** (*Dąbski Dombski*) // **Dębski** (*Dembski, Dęmski*, żeń. *Dęmska*) : n. m. *Dąb, Dąbie, Dęba(-e), Dębie, Dębsk, Dęby*; **Dembieński** : n. m. *Dębieńsko, Dębna (-o), Dębno*; **Dembliński** : n. m. *Dęblin*; **Dębogórski** : n. m. *Dębogóra*; żeń. **Demborzyńska** (*Dembożyński*, z wtórnym kancelaryjnym *ż < rz*, *Demborzyński*, z ruską grupą *ry < pol. rzy*) : n. m. *Dęborzyn*; żeń. **Dębolaska** : n. m. *Dębolas*, żeń. **Dębrska** : n. m. *Dębry*.

Przyrostkiem *-cki < -c(z)ski*, który jest wariantem fonetyczno-morfologicznym przyrostka *-ski*, wyrażają się nazwiska:

Dąbecki (*Dombecki, Dombetzki*) // **Dębecki** (*Dembecki, Dembetzki*) : n. m. *Dąbcze, Dąbek, Dąbki, Dębce, Dębcza(-e), Dębki*; **Dąbnicki** // **Dębnicki** (*Dembnicki*) : n. m. *Dębnica, Dębnik(i)*; **Dąbrowicki** (*Dombrowicki*) : n. m. *Dąbrowica(-e)*; **Dąbrowiecki** (*Dombrowiecki*) : n. m. *Dąbrowiec, Dąbrówka (-i)*; żeń. **Dombicka** // **Dębicki** (*Dembicki*, żeń. *Dembitzka*) : n. m. *Dębica(-e), Dębicze(e)*; żeń. **Dębcka** (bez zachowania *e* ruchomego) : n. m. *Dębce, Dębcza, Dębcza(-e), Dębiec, Dębki*; **Dębiecki** (*Dembiecki*) : n. m. *Dębce, Dębcza(-e), Dębki*; **Dębowiecki** (*Dembowiecki*) : n. m. *Dębowce, Dębowiec*.

Zukrainizowaną postać na *-cki* ma nazwisko **Dombrowiecki** o genezie jak pol. *Dąbrowiecki*.

Formant złożony, wyznaczający młodszy w stosunku do powyższych wzorców model słowotwórczy, mają nazwiska na:

-ewski – **Dąbalewski** : n. m. *Dąbale*; **Dąbczewski** : n. m. *Dąbcze*; **Dębniewski** : n. m. *Dębień*;

-owski – **Dembnowski** : n. m. *Dębna(-o)*.

Dla pewnych popularnych antroponimów możliwa jest interpretacja dwójaka – ze starszym formantem prostym i nowszym złożonym:

-ski lub *-owski* – **Dąbkowski** (*Dombkowski*) // **Dębkowski** (*Dembkowski*) : n. m. *Dąbków (-owa)(-owo)* lub *Dąbek, Dąbki, Dębki*; **Dąbowski** (*Dombowski*) // **Dębowski** (*Dembowski*, żeń. *Dębowska*) : n. m. *Dębów(-owa)(-owo)* lub *Dąb, Dęba(-e), Dęby*; **Dąbrowski** (*Dąmbrowski, Dombrowski, Dombrowski*) // **Dębrowski** (*Dembrowski*) : n. m. *Dąbrowa(-y)* lub *Dąbry, Dębry*;

-ski lub *-i(-y)ński* – **Dąbczyński** (żeń. *Dombczyńska, Dąpczyńska*) // **Dębczyński** (*Dembczyński, Dęmpczyński*) : n. m. *Dąbczyn(-a)(-o), Dębczyna(-o), Dębczyny* lub *Dębcza(-e)*; **Dąbiński** (żeń. *Dombińska*) // **Dębiński** (*Dembiński*,

Dębinski, żeń. *Dębijska*, *Dembińska*) : n. m. *Dębina(-y)* lub *Dęba(-e)*; żeń. ***Dembrzyńska*** (*Dembżyński*, z wtórnym kancelaryjnym *ż < rz*) : n. m. *Dębrzyna(-o)* lub *Dębry*.

Nazwiska ***Dąbrocki*** (*Dombroski*), ***Dęboski*** (*Demboski*) mogą być wariantami form *Dąbrowski* (*Dombrowski*), *Dębowski* (*Dembowski*) (z uproszczoną grupą *sk < wsk*) lub stanowić formy wyjściowe odantroponimiczne (z grupy IV).

Dla niektórych nazwisk o starszej metryce na *-ski* możliwe były jeszcze inne podstawy, niż to wskazano wyżej – toponimy bardziej rozbudowane morfologicznie, które w procesie słowotwórczym uległy dezintegracji. Takiej derywacji wymiennej można się dopatrywać w nazwiskach typu ***Dębski*** : n. m. *Dębica(-e)*, *Dębiec*, *Dębin*; żeń. ***Dębrska*** : n. m. *Dębrzyna(-o)*, ***Dąbrowski*** : n. m. *Dąbrowica(-e)*, *Dąbrowiec*, *Dąbrówka(-i)* (por. *Drohiczyn* : *drohicki*, *Lublin* : *lubelski*).

Wtórnice w rodzinie dębowej znalazło się w wyniku adideacji do *dąb* nazwisko żeń. ***Dombieracka*** < **Domieradzka* : n. m. **Domieradz* (por. *Domieradz*).

Przynależność osoby do miejsca można było wyrazić za pomocą formy przymiotnikowej z nietypowym sufiksem lokalizującym:

-ny – ***Dębinny*** (*Dembinny*), żeń. *Dembinna* : *dębina* lub n. m. *Dębina(-y)*; ***Dąbrowny***, żeń. *Dąbrowna* (*Dąbrówna*) : *dąbrowa* lub n. m. *Dąbrowa(-y)*; ***Dębny*** (*Dembny*, *Dębny*) : *dęby* pl. lub n. m. *Dąb*, *Dęba(-e)*, *Dęby* (por. rzeczny Gr. hist. 228, *kościelny*).

Te same nazwy mogły oznaczać przynależność do osoby (z grupy II).

IV. „DĘBOWA” NOMINACJA KANCELARYJNIE UPIĘKSZONA. FORMY HYBRYDALNE

Do tej grupy nazwisk należą przede wszystkim odantroponimiczne nazwy z sufiksalem *-ski*, które nawiązują do historycznego odtoponimicznego wzorca nazwiska szlacheckiego, wtórnice mieszczańskiego i chłopskiego (z grupy III), realizowanego tym razem od podstaw antroponimicznych, rzadziej apelatywnych, z wykorzystaniem tego przyrostka w funkcji strukturalnej²⁹ dla swoistej nobilitacji istniejącego już nazwiska poprzez skoja-

²⁹ Sztuczną funkcję nazwiska na *-ski* przedstawił dowcipnie W. Potocki: *Zmazawszy Mił, Miłkowski bękartą zwał Koskim, / Wstydząc się go przezwiskiem mianować ojcowskim./ Ja mu*

rzenie go z tego typu postacią miana szlacheckiego. Te nowe formy stanowią przejaw kancelaryjnego potwierdzenia stałości nazwisk, które dokonało się ostatecznie w 1. połowie XIX wieku. Semantyczna funkcja być może kryje się w tych nazwiskach, jeśli miały one charakter patronimiczny, co jednak zdaje się dotyczyć przede wszystkim nazwisk odimiennych typu *Stefański*, *Kasper-ski*³⁰. Tego rodzaju patronimika są bez danych pozajęzykowych nierozpoznawalne. Tak jak w wypadku antroponimów lokalizujących żeńskie patronimiczne i marytonimiczne nazwiska na *-ska* są traktowane jako bezpośredni refleks mian męskich na *-ski*, tu o właściwej im genezie odantroponimicznej.

Oto lista badanych nazwisk, które realizują wzorzec na *-ski(-a)*:

żeń. **Dąbalska** : n. os. *Dąbal*; żeń. **Dąbarska** : n. os. **Dąbar* (por. ros. *gubar* 'człowiek z wielkimi wargami' Sł. psł. II s. 20); żeń. **Dąbelska** : n. os. *Dąbel*; żeń. **Dąbialska** : n. os. **Dąbial* (por. *Dębial*) lub **Dąbiał* (por. *Dąbrzał*); **Dąbrzalski** (*Dąbżalski*, *Dombrzalski* *Dombżalski*) // żeń. **Dębrzalska** : n. os. **Dąbrzał* (*Dombrzał*) lub *Dąbrzał* (*Dąbżał*, *Dombrzał*); **Dąbski** (*Dąmb-ski* *Dombski*) // **Dębski** (*Dembski*, *Dęmski*, żeń. *Dęmska*) : *dąb* lub n. os. *Dąb*, *Dąba*, *Domby*, *Demb*, *Dęba* (*Demba*), *Dęby* (*Demby*); **Dembieński** : n. os. *Dembno*, *Dembny*, *Dębna*, *Dębny*; żeń. **Dembnalska** : n. os. **Dembnal* (por. *Dąbal*, w nazwisku jednak od podstawy przymiotnikowej); żeń. **Dembońska** : n. os. *Dembon*, *Demboń*; żeń. **Dębawska** : n. os. **Dębawa* (por. *Gozdawa* : *gozd* 'las', przymiotniki własnościowe *dziurawy*, *kulawy*); żeń. **Dębiska** : n. os. **Dębis*, *Dębisz* lub **Dębich*; żeń. **Dębiuska** : n. os. *Dębiuch*; żeń. **Dębol-ska** : n. os. **Dębol* lub **Dęboł*; żeń. **Dębrska** : n. os. **Dębr* (por. *Dember*) lub n. os. **Dębr* (por. *Dember*, *Dąber*, *Dąbera*), *Dąbro*; żeń. **Domborska** // **Dę-borski** : n. os. **Dombor* // **Dębor* (por. *jęzor*, *indor*), *Dęborz*.

Przyrostek **-cki** < *-c(z)ski*, który jest wariantem fonetyczno-morfologicznym przyrostka *-ski*, mają nazwiska:

żeń. **Dębcka** : n. os. *Dębc* < *Dębiec*; **Dąbecki** (*Dombecki*, *Dombetzki*) // **Dębecki** (*Dembecki*, *Dembetzki*) : n. os. *Dąbek* (*Dombek*), *Dąbk* (*Dombk*), *Dąbko* // *Dębek* (*Dembek*), *Dębko* (*Dębko*); **Dębiecki** (*Dembiecki*) : n. os. *Dębiec*; **Dąbnicki** // **Dębnicki** (*Dembnicki*) : n. os. *Dąbnik* // *Dębnik* (*Dembnik*); **Dąbrowicki** (*Dombrowicki*) : n. os. *Dąbrowica*, *Dąbrowicz* (*Dombrowicz*); **Dąbrowiecki** : n. os. *Dąbrówka* (*Dombrówka*), *Dąbrowko*, *Dąbrówko*; **Dą-**

zaś *Mił* zostawie, *Koski* raczej *urwę*,/ *Kiedy ojciec miłował, miasto żony k...* – cyt za: J. S. Bystroń, *Nazwiska polskie*, Lwów–Warszawa 1936, s. 106.

³⁰ Rymut, dz. cyt., s. 52.

brzelecki : n. os. **Dąbrzelek* (por. *Macielek* Malec s. 140) lub **Dąbrzelec* (por. *Jaklec* tamże); **Dembolecki** : n. os. *Dębołek*; **Dębowiecki** (*Dembowiecki*) : n. os. *Dębowiec*; żeń. **Dombicka** // **Dębicki** (*Dembicki*, żeń. *Dembitzka*) : n. os. *Dąbik* (*Dombik*), *Dembic*, *Dębicz* (*Dembicz*), *Dębica*, *Dębik* (*Dembik*).

Zukrainizowaną postać na **-cki** ma nazwisko **Dombrowiecki** o genezie jak pol. *Dąbrowiecki*.

Młodszy model słowotwórczy w stosunku do powyższych wzorców mają nazwiska na:

-ewski – **Dąbalewski** : n. os. *Dąbal*; **Dąbczewski** : n. os. **Dąbcz* (por. *Janc(z)*, *Jurc(z)* Malec s. 131); **Dąblewski** (żeń. *Domblewska*) // **Demblewski** : n. os. *Dąbel* // *Dębel* lub **Dąbla* (por. *Kubla*, *Matla* Malec s. 139); **Dębiszewski** (*Dembiszewski*) : n. os. *Dębisz*; **Dębniewski** : n. os. **Dębień* (por. stp. *dębień* ‘kwiecień’);

-owski – **Dąblowski** : n. os. **Dąbel* lub **Dąbla* (por. wyżej nazwisko *Dąblewski*); żeń. **Dąblowska** // **Dęblowski** : n. os. **Dąbeł* // **Dębeł* (por. *suseł*) lub **Dąbieł* // **Dębieł* (por. *kozieł* > *koziół*, *osieł* > *osiół*); **Dąborowski** // **Dęborowski** : n. os. **Dąbor* // **Dębor* (por. wyżej nazwisko *Dęborski*); żeń. **Dąbrkowska** : n. os. **Dąbrek*, **Dąbrko* (por. *Dąbek*, *Dąbko*); **Dąbrzałowski** : n. os. *Dąbrzał*; **Dembnowski** : n. os. *Dembna*, *Dembno*, *Dembny* : n. os. *Dembna*, *Dembno*, *Dembny*; **Dębakowski** (*Dembakowski*) : n. os. *Dębak*; **Dębarowski** : n. os. **Dębar*;

-i(-y)ński – **Dąbczyński** (żeń. *Dombczyńska*, *Dapczyńska*) // **Dębczyński** (*Dembczyński*, *Dęmpczyński*) : n. os. *Dąbka*; **Dembliński** : n. os. **Dembla* lub **Dembel*; **Demboryński** (z ruską grupą *ry* < pol. *rzy*, *Dembożyński*, z wtórnym kancelaryjnym *ż* < *rz*) : n. os. **Dembora*, *Dęborz* (por. wyżej **Dębor* w nazwisku *Dęborski*); żeń. **Dębuszyńska** : n. os. **Dębusz(a)* (por. *Janusz*, *Jakusza* Malec 101-102); żeń. **Dembrzyńska** (*Dembżyński*, z wtórnym kancelaryjnym *ż* < *rz*) : n. os. **Dembra* (por. *Dąba*).

Dwojaką interpretację jako formy ze starszym formantem prostym i nowszym złożonym dopuszczają popularne nazwiska na:

-ski lub **-owski** – **Dąbkowski** (*Dombkowski*) // **Dębkowski** (*Dembkowski*) : n. os. *Dąbków*, *Dębkow* lub *dąbek* // *dębek* bądź n. os. *Dąbek* // *Dębek*, *Dąbko* // *Dębko*, *Dombk*; **Dąbowski** (*Dombowski*) // **Dębowski** (*Dembowski*, żeń. *Dębowska*) : n. os. *Dębowa* (*Dembowa*), *Dębowy* (*Dembowy*) lub *dąb* bądź n. os. *Dąb*; **Dąbrowski** (*Dąmbrowski*, *Dombrowski*, *Dombrowski*) // **Dębrowski** (*Dembrowski*) : *dąbrowa* lub n. os. *Dąbrowa* (*Dombrowa*), *Dombrow*, *Dombrów* lub *dąbr* bądź n. os. **Dąbr*, **Dębr* (por. *Dember*);

-ski lub **-iński** – **Dąbiński** (żeń. *Dombińska*) // **Dębiński** (*Dembiński*, *Dębinski*, żień. *Dębijska*) : n. os. *Dębina* (*Dembina*), *Dębin* lub n. os. *Dąba*, *Dęby* (*Demby*), *Domby*, *Dąbi*.

Do nazw odantroponimicznych mogą należeć nazwiska **Dąbroski** (*Dom-broski*) : n. os. *Dąbroch*, *Dąbrosz*, *Dąbros* oraz **Dęboski** (*Demboski*) : **Dęboch*, *Dębosz*, **Dębos* (o ile nie są wtórnymi formami do *Dąbrowski* (*Dom-browski*), *Dębowski* (*Dembowski*), z uproszczonym *sk* < *wsk*) (por. wyżej *Dębiska*, *Dębiuska*).

W wyniku adideacji do *dąb* w rodzinie mian oddębowych znalazło się nazwisko **Dombieracka** < **Domieradzka* : n. os. **Domierad* (por. *Domarad*).

Wtórnią postacią morfologiczną mają kancelaryjne nazwiska hybrydalne oparte na podstawie polskiej, z niem. sufiksem:

-er – **Dembler** : n. os. *Dębel*;

-’er – **Dembier** : n. os. *Dąb*;

-ke – **Dombke** < pol. *Dombek*;

-s – **Dombs** (o ile nie jest to forma ze zmazurzonym *s* < *sz*).

Kancelaryjnie zatwierdzony, licznie reprezentowany typ nazwisk na **-ski**, nacechowanych stylistycznie jako upiększone formy o statusie nazwiska szlacheckiego, można uzupełnić o nieliczne urzędowe formy oficjalne – **dwuczłonowe**. Wśród dębowej antroponimii są to nominacje: **Dąbrowa-Januszewski**, **Dąbrowa-Karasiński**, **Dąbrowa-Kostka**, **Dębczak-Dębski**, **Dębno-Artwiński**, **Dembski Kornaga**. W wypadku czterech pierwszych par mamy do czynienia z wykorzystaniem pierwszego komponentu w funkcji nazwy heraldycznej, co jeszcze w większym stopniu niż przyrostek **-ski** nobilituje nosiciela takiego nazwiska. W nazwisku **Dębczak-Dębski** oba człony wydają się derywatami odojcowskimi od n. os. *Dąb*: pierwszy z formantem złożonym **-czak**, drugi – prostym **-ski**.

Inny charakter mają formy skomponowane z dwóch członów traktowanych jako synonimiczne elementy wymienne, połączone obcym (łacińskim) spójnikiem **vel** (**lub**), który nadaje całości stylistyczny walor niezwykłości formalnej ze względu na hybrydalny charakter całego złożenia. Ów ślad kancelaryjnego stylu stanowią nazwiska: **Dąbkiewicz vel Dabkus**, żień. **Dąbska vel Wieleba**, **Dembicki vel Wiśniewski**, **Dębowska vel Dykman**, **Dębski vel Kartasiński**, **Dombrzał vel Domżał**.

Tym podwójnym nominacjom w odniesieniu do kobiet odpowiadają współczesne formy typu *Jasińska-Wojtkowska*, *Nowak-Barcińska*, które w polskiej współczesnej oficjalnej nomenklaturze są często spotykane, ale w badanym *Słowniku nazwisk współcześnie w Polsce używanych* nie zostały potraktowane

jako odrębne jednostki onimiczne³¹. W rzeczywistości są zapewne wśród nich nierzadko miana oddębowe.

W synonimicznych parach nazwisk męskich zwracają uwagę *Dąbkiewicz vel Dabkus, Dombrzał vel Domżał*, które pozostają w językowej zależności genetycznej. Człony pierwszej nazwy wyrażają się wariantami fonetyczno-graficznymi: pol. *Dąbk-* i zlatynizowane *Dabk-*, polskiemu zaś formantowi patronimicznemu *-kiewicz* odpowiada łac. *-us*. Została tu zatem dokonana kancelaryjna zamiana polskiej formy na łacińską. Natomiast w drugiej parze mamy do czynienia z polskimi wariantami fonetyczno-graficznymi tej samej nazwy: starej *Dąbrzał* > *Dombrzał* i nowszej *Domżał* z uproszczoną grupą *mbrz* i graficzną substytucją – hiperpoprawnym *ż* na miejscu *rz*. W obu wypadkach dokonane tu operacje ilustrują szerszy problem kancelaryjnej wariantyzacji nazw na poziomie graficzno-fonetycznym, o czym osobno niżej.

V. FONETYCZNO-GRAFICZNA WARIANTYZACJA NAZWISK

O znaczeniu nazwy decyduje jej struktura słowotwórcza. Przedstawiony wyżej przegląd nazwisk oddębowych miał na celu pokazać ich etymologiczne znaczenie w ramach określonych modeli nazwiskotwórczych, zhierarchizowanych od najbardziej ogólnych czterech typów semantycznych po szczegółowe ich wypełnienie odpowiednimi strukturami morfologicznymi (przyrostki i najbardziej reprezentatywne nazwiska dla danego typu morfologicznego przedstawiono pismem pogrubionym), w których zakresie mogą się jeszcze realizować warianty fonetyczno-graficzne nienacechowane semantycznie (podane w nawiasach). Ich obecność generuje nowe formy jednostek onimicznych, ostatecznie wyznaczając liczbowy stan badanego oddębowego antropomastykonu.

W badanym materiale do takiej wariantyzacji nazwisk doszło w wyniku procesów fonetycznych o charakterze ogólnopolskim lub gwarowym, a także interferencji obcych: łacińskiej, niemieckiej i ruskiej, które znalazły kancelaryjne odbicie i oficjalne urzędowe utrwalenie. Na operacje te o charakterze fakultatywnym onimia, w tym także osobowa, jest poddana w większym stopniu niż leksyka apelatywna, gdyż nazwy, pełniąc funkcje tylko oznaczania desygnatu, w mniejszym stopniu niż apelatywa podlegają regułom kontrolującym sprawność komunikacyjną języka i jego względną stabilność. Nie bez

³¹ *Słownik nazwisk...*, s. IX.

znaczenia w powstawaniu tego typu wariantów graficznych nazwisk była też kompetencja językowa bądź jej brak w zakresie obowiązujących norm graficznych u kancelisty, jeśli takie były w danym czasie. W największym stopniu wariantyzacja graficzna badanych oddębowych nazwisk dotyczy ich rdzennej części różnie zapisywanych: *ą* jak *q* (*Dąb*, *Dąbek*, *Dąbrowski*), jako *om* (*Domb*, *Dombek*, *Dombrowski*) lub rzadziej jako *qm* (*Dąmbek*, *Dąmbrowski*), zaś *ę* jak *ę* (*Dębiec*, *Dębski*, *Dębny*), jako *em* (*Dembiec*, *Dembski*) lub jak *ęm* (*Dęmbny*).

Z nosówkami wiąże się także wariantyzacja fonologiczna. Jako warianty fonetyczne należy mianowicie potraktować miana z tym samym pierwiastkiem psł. **dąb-* realizowanym na gruncie polskim w formach pochodnych apelatywnych i antroponicznych, a nawet w formie podstawowej *Dąb* // *Demb*, obocznie z nosówką tylną lub przednią (*Dąbski* // *Dębski*, *Dąbek* // *Dębek*, *Dąbrowski* // *Dębrowski*, *Domby* // *Demby*), co nie tłumaczy się systemowymi uwarunkowaniami takiej opozycji, lecz przypadkowymi odstępstwami od reguł nią rządzących, w wyniku wyrównań analogicznych. Ta nieprzewidywalność (niesystemowy charakter) części rdzennej licznych nazwisk powoduje w ich badaniu zamęt metodologiczny: w wielu wypadkach, jeśli nie wskazują na to dane liczbowe – proporcje jednych form do drugich – niemożliwość precyzyjnego ustalenia zarówno oczekiwanej właściwej jednej formy nazwiska, jak i fonetycznej postaci podstawy. Co jest bazą dla niewłaściwej z punktu widzenia rozwoju systemu postaci antroponimu *Demb* < *Dęb*? Czy *Dębkowski* (*Dembkowski*) zakłada konieczną podstawę *dębek*, a wyklucza *dąbek*? Czy może w obu tych nazwiskach *ę* pojawiło się wtórnie, zgodnie z częstą opozycją nosówek w formach podstawowych i pochodnych? W przeprowadzonych wyżej analizach słotwórczych tego typu nazwisk starano się opierać przede wszystkim na formach poświadczonych filologicznie, a oba człony synonimiczne w takich parach potraktowano – wbrew niekiedy danym statystycznym – jako równorzędne reprezentanty danego typu morfologiczno-semantycznego i tak jak formy pojedyncze (bez pary synonimicznej) zaznaczono pismem pogrubionym.

Rzadziej ujawnia się inne alternacyjne zachwianie *o* : *ó*, jak w *Dąbrowka* // *Dąbrówka*, *Dąbrowna* // *Dąbrówna*, *Dąbrowko* // *Dąbrówko*.

Uproszczeniami fonetycznymi (upodobnienia, skracania grup) tłumaczą się formy z: *pcz* < *bcz* – *Dapczyńska* < *Dombczyńska* < **Dąbczyńska*, *Dępczyk* < *Dębczyk*, *Dęmpczyński* < *Dębczyński*; *sk* < *wsk* – *Dąbroski* < *Dąbrowski*, *Dombroski* < *Dombrowski*, *Dęboski* < *Dębowski*, *Demboski* < *Dembowski* (*o* ile nie są to odantroponiczne formy z tematycznym *-ch-*, *-s-* < *-s-*, *-sz*); *mż*

< *mbż* – *Dąmżał* < *Dombrzał*; *ms* < *mbs* – *Dęmski* < *Dembski*; *qk* < *ombk* < *qbk* – *Dąkiewicz* < *Dąbkiewicz*; *mć* < *mbć* – *Demciuch* < *Dembcich* < **Dębcich*; *js* < *ńs* – *Dębijska* < *Dębińska*.

Refleksem fonetycznych procesów gwarowych tłumaczą się formy: ze wstawnym *e* – *Dąber*, *Dember*; z frykatywnym *rż* – *Dąbrzał* < *Dąbrzał*.

Niejednoznaczna ocenę postaci fonetycznej mają współczesne nazwiska typu *Dębiński*, *Dębieński*, z których pierwsze może kryć w sobie wariant fonetyczny *Dębieński*, a drugie – odwrotnie *Dębiński*, gdyż obecne w nich sufiksy *-in-*, *-en-* mogły być albo wynikiem rozszerzenia *iN* do *eN*, albo odwrotnie – zwężenia *eN* do *iN*. Tego rodzaju zmiana powoduje zatarcie właściwej kwalifikacji tych form pod względem słowotwórczym, implikując odmienne podstawy, niż wynikałoby to z dzisiejszej postaci antroponimu (zob. charakterystykę semantyczno-formalną tych nazw w grupie III).

Innego rodzaju wariantyzacja może kryć się w przyrostkach z sufiksальnym nowszym *s* oraz starszym *sz*, gdzie mogło dojść do mazurzenia, a w formach na *-s* do odwrotnego procesu hiperpoprawnego odmazurzenia. Stąd nazwiska *Dąbkos*, *Dąbros*, *Dąbrus*, **Dębas* mogły się pojawić na miejscu form **Dąbkosz*, *Dąbrosz*, **Dąbrusz*, **Dębasz*. Z kolei formy *Dąbrosz* // *Dębrosz*, *Dębosz* mogły się wcześniej realizować jako *Dąbros* // **Dębros*, **Dębos* (grupa I).

Graficznymi substytucjami pod wpływem języka niemieckiego należy tłumaczyć formy: *Dembeck* < ogpol. *Dembek* < *Dębek*, *Dombeck* < ogpol. *Dombeek* < *Dąbek*, *Dembetzki* < ogpol. *Dembecki* < *Dębecki*, *Dombetzki* < ogpol. *Dombecki* < *Dąbecki*, żeń. *Dembitzka* < ogpol. **Dembicka* < **Dębicka*, *Dombroth* < ogpol. *Dombrot* < **Dąbrot*. Być może refleksem ukr. *-s'kyj* jest *-sky* w nazwisku *Dombrowsky* < ogpol. *Dombrowski* < *Dąbrowski*.

Pod wpływem języka niemieckiego lub ruskiego mogło dojść do dyspalatalizacji *ń* > *n* w nazwiskach *Dębinski* < *Dębiński*, *Dembinski* < *Dembiński*. Ukraińskim wpływem tłumaczą się formy ze zdyspalatalizowanymi spółgłoskami – *r*: *Dąbrycz* < **Dąbrzycz*, *Demboryński* < **Dęborzyński*, *Dombryn* < **Dąbrzyn*; *-k*: *Dembkin* (zamiast **Dębczyn*).

Dziwnym kancelaryjnym wykołojeniem jest zamiana *j* na *i* w nazwisku *Dombai* < *Dombaj*.

Inne procesy fonetyczne tłumaczące się na gruncie polskim wpływami dialektalnymi lub interferencjami obcymi, takie jak: ścieśnienie *ā* do *o* w przyrostkach *-ok* < *-āk* – *Dembiniok* < ogpol. *Dębiniak*, *-orz* < *-ārz* – *Dęborz* < ogpol. **Dębarz*; zanik *e* ruchomego w przyrostkach *-c* < *-ec* – *Dębc* < ogpol. *Dębiec* oraz *-k* < *-ek* – *Dąbk* (*Dombk*) < ogpol. *Dąbek*; wymiana *ó* na *o* w przyrostku *-ow* < *-ów* – *Dąbrow* (*Dombrow*) < ogpol. **Dąbrów* (*Dombrów*),

Dombraczow < ogpol. **Dombraczów*; *Dębkow* < ogpol. *Dębków* (być może wpływ nazwisk rosyjskich i pozostających pod ich wpływem nazwisk ukraińskich lub kancelaryjne substytuty niemieckie)³²; spalatalizowane *ć* wobec polskiego *c* w przyrostku *-ćki* – *Dombrowiecki* < pol. *Dąbrowiecki*, doprowadziły do powstania kolejnych wariantów nazw, które w komunikacji społecznej uzyskały już odrębny status nowych typów antroponimicznych w stosunku do wyjściowych form morfologicznych i jako takie zostały zaprezentowane w przeglądzie czterech podstawowych rodzajów badanych nazwisk.

Wszystkie przedstawione substytucje fonetyczno-graficzne skutkują znacznym zwiększeniem nazwisk oddębowych. W stosunku do podstawowych ich form morfologicznych w liczbie ponad 220, wyznaczonych przez temat z pierwiastkiem *dąb-* lub *dęb-* i odpowiedni formant, jest tych innowacyjnych wariantów około 150, co stanowi 40% ogółu badanej nomenklatury, wyrażającej się liczbą ponad 370 jednostek. Jeśli odjąć jeszcze połowę spośród 44 nazwisk realizujących się w parach z nosówką *ą* lub *ę* (*Dąbek // Dębek*, *Dąbnicki // Dębnicki*), to liczba podstawowych typów morfologiczno-semantycznych nazwisk oddębowych zmniejszy się do około 200, co stanowi, że liczą one niewiele ponad połowę wszystkich nazwisk (blisko 55%). Na przykładzie badanego gniazda antroponimicznego ujawnia się zatem znacząca rola niesłowotwórczych czynników w nominacji osobowej u pewnych rodzin antroponimicznych – tu w decydującym stopniu implikowanych strukturą fonetyczną bazowego pierwiastka *dąb-*, *dęb-* z obocznymi nosówkami, w dodatku rozmaicie zapisywanymi.

Zaprezentowane warianty graficzno-fonetyczne stanowią jakby przypieczętowanie procesu desemantyzacji (leksykalizacji) nazwisk, na które były już one w wielu wypadkach skazane od początku poprzez nierzadko niejednoznaczność ich podstaw i wielofunkcyjność wykorzystanych w derywatach formantów. Ostatecznie w nominacji propriальной ze względu na jej rolę komunikacyjną liczy się tylko forma. Przeprowadzona wyżej immanentna analiza tych nazw realizuje szerszy cel poznawczy: rozpoznanie struktury znaczeniowo-formalnej, czyli genezy wybranej grupy nazwisk – mian oddębowych w ich słowotwórczych uwarunkowaniach systemowych. Nowym zadaniem badawczym jest ustalenie dla tej nomenklatury bliższego i dalszego kontekstu

³² Rymut (dz. cyt., s. 47) formy na *-ow* traktuje jako rodzime: „[...] procesem urzeczownikowienia można wytłumaczyć częste formy na *-ow*, w miejsce spodziewanego *-ów*. Obecnie więcej jest nazwisk genetycznie polskich na *-ow* niż na *-ów*”. Dlaczego jednak takim zmianom nie uległy nazwy typu *Kraków*, *Rzeszów*?

antroponimicznego. Onimia ta, stanowiąca dziedzictwo wielowiekowego rozwoju, rodzi kolejne pytanie o jej historyczne zróżnicowanie stratygraficzne. Postawione zagadnienia wyznaczają w podjętym tu dukiem badawczym dwa kolejne, ostatnie już rozdziały.

VI. SYNTETYCZNY OBRAZ WSPÓŁCZESNEJ ANTROPONIMICZNEJ RODZINY ODDĘBOWEJ. JEJ BLIŻSZE I DALSZY NAZEWNICZE KONTEKSTY

Przedstawiony wyżej przegląd współczesnych polskich nazwisk opartych bezpośrednio lub pośrednio na podstawie apelatywnej *dąb*, wyekscerpowanych z II tomu, w części na literę *D*, *Słownika nazwisk współcześnie w Polsce używanych* z lat 1992-1994, liczy 367 jednostek. Nie jest to jednak liczba w świetle tego źródła zamknięta. Daje się ona powiększyć o oddębowe miana złożone w rodzaju *Kazidąb*, *Parzydąb* < *Porzydąb* (: *próc*, stp. *porzę*, *porzesz*), *Wyrwidąb*, *Krasnodębski*, których ustalenie w pełnym wymiarze wymagałoby żmudnej eksploracji liczącej setki tysięcy haseł tego antroponomastykonu, czego zaniechano. Można tylko na podstawie tych kilku przykładów orzec, że poprzez swoją strukturę i semantykę trzy pierwsze złożenia – egzocentryczne – wyznaczają jeszcze jeden szczegółowy typ morfologiczno-semantyczny w ramach nazw znamionujących, które opisowo wskazują na moc człowieka władnego niszczyć, wyrwać dęby (z grupy I), a *Krasnodębski* : n. m. *Krasnodęby* przywołuje typ nazewnictwa miejscowego, również opisowego, tworzonego poprzez przywołanie szczególnych atrybutów dębu. W jednym i drugim wypadku miana te dopełniają bogate oddębowe nazewnictwo własne, świadcząc tym samym dodatkowo o leksykograficznej wadze dębu w języku polskim.

Genetyczna wyjściowa wartość semantyczna wskazanych tu ponad 370 współczesnych derywatów antroponimicznych rozpatrywanych jako jednostki leksykalne, które wyrażają się stałą jedną formą morfologiczną i nierzadko ich fonetycznymi wariantami, jest przedmiotem taksonomii znaczeniowo-formalnej. Jest ona wielopiętrowa i ze względu na zaprezentowaną znaczną homonimiczność całego badanego nazewnictwa, która uwarunkowana systemowo wynika z wieloznaczności podstaw i formantów, nie daje się przedstawić statystycznie w sposób komplementarny. Tu będzie ona – zgodnie ze sposobem prezentacji nazwisk w części materiałowej tego studium – miała charakter nierozłączny, pokazując potencjalny, a nie bezwzględnie istniejący stosunek

ilościowy danego typu semantycznego do ogółu ustalonych antroponimów. Dane liczbowe będą wskazywać na górną granicę możliwej dla poszczególnych klas semantycznej frekwencji nazwisk.

W grupie I – nazwisk charakteryzujących właściwości dębowe lub „dębowy” zawód człowieka jest prawie 150, co stanowi ponad 2/5 ogółu oddębowej badanej onimii. W grupie II – antroponimów patronimicznych jest ponad 120, co daje prawie 1/3 całości. W grupie III – mian lokalizujących jest 180, które osiągają poziom prawie połowy ogółu badanych nazwisk. W IV grupie – nazwisk sztucznych na *-ski* i innych kancelaryjnych jest ponad 120, co stanowi (jak u patronimików) prawie 1/3 całości.

Te niekomplementarne zakresy nazw – z potencjalnie najczęstszymi lokalizującymi i znamionującymi oraz rzadszymi patronimicznymi i kancelaryjnymi – są poza wskaźnikami graficzno-fonetycznymi w zasadniczym stopniu determinowane jakością semantyczną podstawy i funkcjonalnym nacechowaniem formantów.

Podstawy apelatywne, antroponimiczne i toponimiczne rozkładają się w miarę wyraziście, choć nierozłącznie. Dla nazw znamionujących są to leksemy apelatywne (*Dąb* : *dąb*; *Dąbek* : *dąbek*; *Dębowy* : *dębowy*) (z grupy I). Te jednak mogą pojawić się także w grupie nazw lokalizujących przeniesionych (*Dąbrowa* : ap. *dąbrowa* lub n. m. *Dąbrowa*) (z grupy III). Antroponimy są bazą dla nazwisk patronimicznych (*Dąbkiewicz* : n. os. *Dąbek*) (z grupy II), ale także dla kancelaryjnych na *-ski* (*Dąbkowski* : n. os. *Dąbek*) (z grupy IV). Nazwy miejscowe są podstawami dla nazw lokalizujących (*Dębieński* : n. m. *Dębno*; *Dębicki* : n. m. *Dębica*) (z grupy III).

W większym stopniu niekomplementarny jest rozkład formantów. Nazwy znamionujące – z grupy I mogą być z: \emptyset formantu (nazwy prymarne typu *Dąb*, *Dąbek*, *Dębowy*); z substancywizującymi formantami z sufiksalnym *-k-*: *-ak*, *-’ak*, *-ek*, *-ik* (*Dębniak* : *dębny*; *Dąbek* : **dęby*); z substancywizującym przyrostkiem *-’ec* (*Dębowiec* : *dębowy*); z formantami *-ec*, *-ak*, *-ek*, *-ik* w funkcji ekspresywnej (*Dąbiec* : n. os. *Dąb*, *Dąbik* : n. os. *Dąb*); z ekspresywnymi końcówkami rodzaju żeńskiego *-a* (*Dąba* : *dąb*, *Dąbera* : **dąber*) lub rodzaju męskiego *-o* (*Dąbko* : *dąbek*, *Dąbro* : *dąbr*); z ekspresywnymi formantami z sufiksalnym *-ch-*: *-ach*, *-’echa*, *-’uch*, *-ych* (*Dąbroch*, *Dembiecha*); *-acz* (*Dębacz*); *-aj-* (*Dombaj*); *-l-*: *-’al*, *-ela*, *-ol* (*Dąbela*, *Dombrol*); *-t-*: *-ał*, *-ała* (*Dembrat*, *Dąbata*); *-n-*: *-en*, *-on* (*Dęben*, *Dembon*); *-ń-*: *-oń*, *-uń*, *-yń* (*Dęboń*, *Dąbryń*); *-ś-*: *-aś*, *-oś*, *-uś* (*Dąbraś*, *Dąbrus*); *-sz-*: *-sz*, *-isz*, *-osz* (*Dembersz*, *Dębisz*); *-s-*: *-as*, *-os*, *-us* (*Dębas*, *Dąbros*); *-t-*: *-at*, *-ot* (*Dąbrat*, *Dąbrot*); z formantami złożonymi w rodzaju *-ciuch* (*Dębciuch*); *-szek* (*Dąbroszek*).

W II grupie – u nazw patronimicznych są to struktury dopełniaczowe na *-a* (*Dąba, Dąbka*); z przyrostkami patronimicznymi *-ic > -icz, -owicz, -'ewicz* (*Dębic, Dąbrzycz, Dąbkiewicz*); z innymi formantami z sufiksalnym *-k-*: *-ak, -'ak, -'ok < -'āk, -ek, -i(-y)k, -czyk, -'uk* (*Dąbrowiak', Dąbek, Dębończyk, Dąbczuk*); z przyrostkami przymiotnikowymi: *-i(-y)n, -ów, -owy, -ny* (*Dębin, Dąbków, Dębowy, Dębny*).

W III grupie – u nazw lokalizujących są: formy przeniesione z apelatywnych i toponimicznych nominów loci (*Dąbrowa : dąbrowa* lub n. m. *Dąbrowa*); nazwiska utworzone od dowolnych oddębowych toponimów w formie singularnej (*Dąbek, Dąbków*); nazwiska z przyrostkiem *-ski* (*Dąbrowski : dąbr, dąbrowa* lub n. m. w rodzaju *Dąbry, Dąbrowa, Dąbrowiec*); nazwiska z sufiksalnym *-k-*: *-ak, -'ak, -'ok < -'āk, -i(-y)k, -'uk* (*Dębiak : dęby, Dembiniok : dębina*); formy na *-'ec* (*Dębiec : dęby* pl. lub n. m. typu *Dąb, Dęby, Dębe*).

W IV grupie – u nazw kancelaryjnych i hybrydalnych są to przede wszystkim formy na: *-ski* (*Dębski : n. os. Dąb; Dąblewski : n. os. Dąbal; Dąbczyński : n. os. Dąbka*), nieliczne inne sztuczne formy kancelaryjne – nazwiska złożone (typu *Dębno-Artwiński*) oraz formy hybrydalne pol.-niem. na *-er, -ke* (*Dempler, Dombke*) czy pol.-łac. (w rodzaju *Dąbkiewicz vel Dabkus*).

Porównanie pod względem jakościowym tych nierówno rozłożonych we wskazanych klasach nazewniczych formantów pozwala wyróżnić wśród nich przyrostki powtarzające się oraz wyłączne dla danej grupy. Powtarzają się – często wykorzystywane w badanej nominacji – formanty z sufiksalnym *-c-* oraz *-k-* ze względu na ich różnorodną rolę jako wyznaczników hipokorystyczności, patronimiczności, lokatywności przy podstawach rzeczownikowych oraz ich funkcję strukturalną w urzeczownikowaniu podstaw przymiotnikowych. Staje się to źródłem homonimii nazewniczej, kiedy to np. nazwisko *Dębiec* może być nazwą hipokorystyczną lub patronimiczną utworzoną od n. os. *Dąb*, lokalizującą od *dęby* pl. lub od n. m. typu *Dąb, Dęby, Dębe* (jak np. *Ukrainiec*), znamionującą pochodną od archaicznego przymiotnika **dęby* (jak *mędrzec, Siwiec*). W dodatku to samo nazwisko może być nazwą prymarną utworzoną od *dębiec* ‘młody dąb, kij dębowy’ lub lokalizującą ponowioną od n. m. *Dębiec*.

Podwójną interpretację mogą mieć nazwy z sufiksem *-ek* w zakończeniach typu *-czek, -szek*, kiedy np. nazwiska *Dąbroczek, Dąbroszek* mogą być traktowane jako formy silnie nacechowane emocjonalnie z formantem złożonym *-czek, -szek* lub jako patronimiczne z prostym formantem *-ek* od podstawy **Dąbrok, Dąbrosz*.

Wieloznaczne mogą być nazwiska zakończone na *-a*, które dają się objaśnić jako dzierżawcze formy dopełniaczowe od nazwisk męskich lub ekspresywa z taką mianownikową końcówką żeńską: *Dąba* to syn ojca o nazwisku *Dąb* lub jest to nacechowana emocjonalnie forma od *dąb*. Ponadto *Dąba* może być przymiotnikową formą marytonimiczną od nazwiska męża o mianie *Dąby*, też dwuznacznego – patronimicznego od n. os. *Dąba* lub znamionującego od przymiotnika **dąby*.

Dwuznaczne mogą być formy na *-i(-y)cz*, *-e(-o)wicz* – patronimiczne lub rzadziej lokalizujące, stąd np. *Dąbrowicz* to syn *Dąbra*, *Dąbrowy* lub mieszkaniec *dąbrowy* bądź ktoś pochodzący z miejscowości o nazwie *Dąbry*, *Dąbrowa*.

Jako lokalizujące lub patronimiczne mogą być nazwiska na *-ny*: *Dąbrowny* to ktoś z *D(-d)ąbrowy* lub syn *Dąbrowy*.

Do dwóch klas lokalizujących i kancelaryjnych mian przyporządkowane są nazwiska na *-ski* – które stanowią najliczniejszy model nazewniczy: ponad 120, czyli więcej niż 30% ogółu nazw – oznaczające przynależność kogoś do miejsca, np. *Dąbkowskiego* do miejscowości *Dąbki*, lub utworzone na wzór tego typu szlacheckiego kiedyś nazwiska od n. os. *Dąbek*, z przyrostkiem *-ski* w upiększającej funkcji strukturalnej oraz w mniej prawdopodobnej patronimicznej.

Nazwiska przymiotnikowe żeńskie typu *Dębowa*, *Dąbró(-o)wna*, *Dembinna*, *Dembiana* nie muszą być tak jak formy na *-ska* derywatami przymiotnikowych nazwisk męskich na *-ski*, lecz formami utworzonymi za pomocą przyrostków *-owa*, *-na*, *-ana* od rzeczownikowych nazwisk *Dąb*, *Dąbrowa*, *Dębina*. Nazwiska na *-ica* w rodzaju *Dębica*, na *-ina* w rodzaju *Dębina* czy na *-ka*, takie jak *Dąbró(-o)wka* mogą być objaśniane jako pochodne od mian mężów: *Dęba*, *Dąbrowa* lub jako ponowione nazwy osobowe lokalizujące od n. m. *Dębica*, *Dębina*, *Dąbrówka*.

Jednoznacznie dają się interpretować nazwiska ekspresywne z I grupy z sufiksalnym *-ch-*, *-cz-*, *-j-*, *-l-*, *-ł-*, *-n-*, *-ń-*, *-sz-*, *-s-*, *-ś-*, *-t-*, typu *Dębiuch*, *Dębacz*, *Dombaj*, *Dębal*, *Dąbrzał*, *Dęben*, *Dęboń*, *Dąbroś*, *Dębosz*, *Dąbros*, *Dąbrat*. One także narzucają przede wszystkim kwalifikację nazwisk utworzonych od tych ekspresywów: jako form patronimicznych typu *Dembończyk* od n. os. *Dęboń* czy kancelaryjnych na *-ski* typu *Dąbrzałowski* : *Dąbrzał*, *Dąbalska* : *Dąbal*. W tym ostatnim jednak wypadku należałoby wykluczyć toponimiczne podstawy rodowe **Dąbrzały*, *Dąbale*, jako że toponimy tego rodzaju, należąc do późniejszej warstwy toponimicznej, stanowią bazę dla nazwisk mniej prawdopodobną niż odpowiednie przezwiskowe antroponimy.

Określoną etymologię mają nazwiska lokalizujące na *-ski* typu *Dębogórski* czy *Dębolaska*, gdzie mamy do czynienia z jednoznacznymi podstawami toponimicznymi *Dębogóra*, *Dębolas*, które tylko wtórnie jako ewentualne nazwiskowe miana ponowione mogły poddać się upiększeniu na *-ski*.

Biorąc po uwagę uwzględnioną w niniejszych badaniach ogólną liczbę ponad 370 współczesnych antroponimów oddębowych, można stwierdzić, że w stosunku do ogromnej liczby ogółu nominacji ponad 400 000 odnotowanych w Polsce do lat dziewięćdziesiątych³³ ubiegłego wieku stanowi to mniej niż 1:1000 tej nomenklatury. Wszystkie interesujące nas nazwiska oddębowe obsługują ponad 183 000 Polaków, co daje wynik około 500 osób na jedno miano. Jeśli wziąć pod uwagę podaną wyżej liczbę wszystkich antroponimów polskich, to w stosunku do około 36 400 000 Polaków, uwzględnionych w *Słowniku nazwisk* Rymuta³⁴, z końca XX wieku³⁵, daje to przeciętną ponad 900 osób na nazwisko. Widać więc, że jeśli chodzi o szansę uzyskania przez Polaka nazwiska oddębowego, to jest ona prawie dwukrotnie większa od przeciętnej.

Na bardziej miarodajne dane dotyczące roli dębu w tej nomenklaturze wskazuje powiązanie tych nazw z ich mocją desygnacyjną – liczbą nominiowanych nimi Polaków. Dane na temat tego rodzaju frekwencji wszystkich nazwisk umieszczone we wskazanym słowniku pozwalają sporządzić ranking interesujących nas nazw z rodziny dębowej. W jego prezentacji ograniczymy się do nomenklatury umieszczonej na dwóch biegunach – nazwisk najczęstszych i najrzadszych.

Tę pierwszą grupę ustalamy umownie dla 20 następujących mian: ***Dąbrowski*** 92 945 (+ *Dombrowski* 2786, *Dębrowski* 66, *Dembrowski* 54, *Dąmbrowski* 25, *Dąbroski* 16, *Dombroski* 3), ***Dębski*** 15 383 (+ *Dembski* 2145, *Dąbski* 1260, *Dąmbski* 72, *Dombski* 44, *Dęmski* 5), ***Dąbek*** 9920 (+ *Dębek* 2683, *Dembek* 1979, *Dompek* 1275, *Dębek* 1), ***Dębowski*** 9745 (+ *Dembowski* 2475, *Dęboski* 36, *Dąbowski* 17, *Dombowski* 8, *Dębowska* 1), ***Dąbkowski*** 6952 (+ *Dębkowski* 1225, *Dembkowski* 335, *Domkowski* 103), ***Dębiński*** 3648

³³ Por. J. M. Z a w a d z k i, *1000 najpopularniejszych nazwisk w Polsce*, Warszawa 2002, s. 47. Powołuje się on na Rymuta bez wskazania źródła tej informacji. Tymczasem autor *Słownika nazwisk współcześnie w Polsce używanych* liczbę antroponimicznych „jednostek językowych” określa na sumę dwukrotnie wyższą (811 720), która jednak w tym opracowaniu uległa redukcji (ale nie wiadomo, do jakiego poziomu), głównie poprzez wyeliminowanie nazwisk obcych i błędnie zapisanych.

³⁴ W stosunku do 37 397 600 ogółu Polaków w roku 1990 (*Słownik nazwisk...*, s. VI).

³⁵ Tamże.

(+ *Dembiński* 3612, *Dembiński* 171, *Dębinski* 45), ***Dębicki*** 4742 (+ *Dembicki* 724), ***Dębiec*** 2730 (+ *Dembiec* 59, *Dąbiec* 5, *Dombiec* 1, *Dombec* 1), ***Dąbrowa*** 2535 (+ *Dombrowa* 105), ***Dąbrowicz*** 1001 (+ *Dombrowicz* 86), ***Dębosz*** 785 (*Dembosz* 16), ***Dąbrówka*** 791 (+ *Dombrówka* 2, *Dąmbrówka* 1), ***Dębniak*** 687 (+ *Dembniak* 69), ***Dąbal*** 587 (+ *Dębal* 18, *Dembal* 10, *Dombal* 5), ***Dąbkiewicz*** 593 (+ *Dembkiewicz* 10, *Dębkiewicz* 2, *Dombkiewicz* 1), ***Dębecki*** 482 (+ *Dembecki* 141), ***Dąbroś*** (600), ***Dąbrowiecki*** 554 (*Dombrowiecki* 4), ***Dębczyński*** 375 (+ *Dembczyński* 178, *Dąbczyński* 33, *Dępczyński* 13), ***Dąbczak*** 370 (*Dąbczak* 59).

Miana te, skonfrontowane z zaproponowanym przez Jarosława M. Zawadzkiego w jego studium na temat *1000 najpopularniejszych nazwisk w Polsce* z roku 2002 podziałem nazwisk ze względu na stopień ich wykorzystania w nominacji osób, mieszczą się w klasach – najpopularniejszych (powyżej 75 000): ***Dąbrowski***; bardzo popularnych (37 001-75 000): brak; popularnych (16 001-37 000): ***Dąbek***; o średniej frekwencji (2001-16 000): ***Dąbkowski***, ***Dębowski***, ***Dębiński***, ***Dębicki***, ***Dąbrowa***, ***Dębiec***; o niskiej frekwencji (901-2000): ***Dąbrowicz***. Kolejne nazwy ***Dębosz*** i następne otwierają listę nazw – rzadkich (31-900), unikatów (10-30) oraz kuriozów (1-9)³⁶.

Wymienionych 20 nazwisk obsługuje w sumie około 177 000 Polaków, co daje ponad 96% w stosunku do blisko 183 500 wszystkich nominacji oddębowych. W tym 10 pierwszych nazwisk odnosi się do prawie 170 000 obywateli w Polsce, co stanowi 85% ogółu Polaków o oddębowych nazwiskach, z tego prawie 96 000, czyli ponad połowa przypada na nazwisko *Dąbrowski* i jego warianty graficzno-fonetyczne.

Przyjrzyjmy się teraz drugiemu biegunowi badanych antroponimów – najrzadszych, przywołując spośród licznej listy tylko te, które w *Słowniku nazwisk* Rymuta są oznaczone symbolem 0 (przy osobach, dla których brak miejsca zamieszkania albo które już nie żyły) oraz 1. Oto one: *Dąbalska*, *Dąbarska*, *Dąbel*, *Dąbela*, *Dąbelska*, *Dąbera*, *Dąbialska*, *Dąbisz*, *Dąbkos*, *Dąbkow*, *Dąbtowska*, *Dąbnicki*, *Dąbniak*, *Dąbniak*, *Dąborowicz*, *Dąboszek*, *Dąbroch*, *Dąbroczek*, *Dąbroń*, *Dąbrosna*, *Dąbrowica*, *Dąbrowka*, *Dąbrus*, *Dąbrycz*, *Dąbrzał*, *Dąbska vel Wieleba*, *Dąmbrówka*, *Dąmbrzał*, *Dąpczyńska*, *Dembacz*, *Dembana*, *Dembciuch*, *Dembela*, *Dember*, *Dembersz*, *Dembiana*, *Dembiecha*, *Dembier*, *Dembinieć*, *Dembitzka*, *Dembkin*, *Dembkiewicz*, *Dembliński*, *Dembnalska*, *Dembnik*, *Dembno*, *Dembońska*, *Demboski*, *Dembowiczak*, *Dembrzyńska*, *Dembski Kornaga*, *Dęmbuń*, *Dembżyński*, *Dębacz*, *Dębas*,

³⁶ Zawadzki, dz. cyt., s. 31.

Dębata, Dębawska, Dębc, Dębcka, Dęben, Dęberska, Dębial, Dębiałka, Debica, Dębijska, Dębiniak, Dębiska, Dębita, Dębiuch, Dębiuska, Dębkow, Dębków, Dębnik, Dębolska, Dębotek, Dęborczyk, Dębosz, Dębownik, Dębówka, Dębroisz, Dębroś, Dębrska, Dębrzalska, Dębski vel Kartasiński, Dębszczak, Dębuszyńska, Dębiec, Dęmbniak, Dęmbny, Domba, Dombai, Dombicka, Dombiec, Dombieracka, Dombińska, Dombk, Dombkiewicz, Dombiewska, Dombóń, Domborska, Dombrol, Dombbron, Dombroth, Dombrowni, Dombrowski, Dombrow, Dombryń, Dombrzał, Dombrzał vel Domżał, Dombrzyca, Domby, Dombżał.

Zestawienie tych dwóch klas nazwisk – popularnych i rzadkich – prowadzi do ujawnienia podstawowych sposobów nominacji. W grupie pierwszej ujawnia się dominująca rola nazw z sufiksalnym *-sk-* (*Dąbrowski, Dębski, Dąbkowski, Dębowski, Dębiński, Dębicki*). Wysoką rangę osiągają również nazwiska z sufiksalnym *-k-* (*Dąbek*), *-c-* (*Dębiec*) oraz *-icz* (*Dąbrowicz*). W środku i u dołu grupy pierwszej oraz w całej reszcie badanej nimii osobowej do tych wyznaczników morfologicznych nazwisk dochodzą ekspresywne wykładniki z sufiksalnym *-ch-*, *-cz-*, *-j-*, *-l-*, *-ł-*, *-n-*, *-ń-*, *-r-*, *-s-*, *-sz-* *-ś-*, *-sz-*, *-t-*, które tworzą formanty proste i złożone w połączeniu z różnymi samogłoskami, w trzech możliwych wariantach rodzajowych. W miarę posuwania się w dół listy rankingowej ujawniają się, co dobrze widać na przykładzie nazwisk o najniższej częstotliwości użycia, coraz wyraźniej warianty fonetyczno-graficzne powstałe w wyniku wpływów dialektalnych, interferencji obcych języków i zwykłych kancelaryjnych wykojeń, wskazanych wyżej w opisie wariantyzacji nazw. Ich niska frekwencja wynika – pomijając błędne notacje – z niesystemowości kształtujących je procesów językowych³⁷.

Najbliższym kontekstem dla badanej antroponimicznej rodziny dębowej jest nomenklatura odarboralna. Jeśli odwołać się do statystycznych badań przeprowadzonych przez Zawadzkiego na materiale najpopularniejszych nazwisk Polaków na podstawie danych PESEL z roku 2000 oraz danych ze *Słownika nazwisk* pod red. Rymuta z lat dziewięćdziesiątych (gdzie dane dotyczące populacji Polaków są niższe), daje się w jednym i drugim wypadku ustalić wysoką rangę antroponimii oddębowej. Ta z pięciu najpopularniej-

³⁷ Por. dokładne obliczenia frekwencji sufiksów u 1000 najbardziej popularnych nazwisk polskich nominujących ponad 13 milionów Polaków (ponad 35%), w świetle których nazwiska na *-ski* obsługują więcej niż 1/3 wskazanej populacji (35,6%), 1/3 (33%) przypada na nazwiska z sufiksalnym *-k-* (*-ka-*, *-ak-*, *-ek-*, *-ik-*, *-yk-*) oraz na *-icz*, pozostała trzecia część osobowej nomenklatury wyraża się dużym zróżnicowaniem form (Z a w a d z k i, dz. cyt., s. 43).

szymi nazwiskami: *Dąbrowskim, Dębskim, Dębowskim, Dąbkiem i Dąbkowskim*, obsługując według Zawadzkiego ponad 125 000 obywateli, a zgodnie z danymi Rymuta po uwzględnieniu wszystkich wariantów fonetyczno-ortograficznych tych pięciu nazwisk ponad 150 000, zajmuje 4. pozycję wśród wszystkich rodzin antroponimicznych. Wskazaną rodzinę oddębową wyprzedza gniazdo antroponimiczne *Nowaków, Nowickich, Nowakowskich, Nowińskich, Nowaczyków i Nowackich*, liczące prawie 336 000 nominacji, *Kowalskich, Kowalczyków, Kowalików, Kowali, Kowalczyków* – prawie 312 000 oraz gniazdo *Wójcików, Wójtowiczów, Wojtowiczów, Wojtkowiaków, Wojtczaków, Wojtaków* i innych – ponad 177 000.

Z tak wysoką pozycją dębowe gniazdo antroponimiczne wyznacza nurt nazewnictwa osobowego odarboralnego, plasując się przed osobową nomenklaturą opartą na bazie leksykalnej innych drzew: wiśni z *Wiśniewskim i Wiśniowskim* – ponad 116 000 nominacji, grabu z *Grabowskim i Grabskim* – ponad 63 000, brzozy z *Brzozowskim, Brzezińskim, Brzeskim* (mogą tu być także formy od *brzeg*) – ponad 54 000, olchy z *Olszewskim i Olszakiem* – ponad 52 000, jeśli pozostać w obrębie 1000 najpopularniejszych nazwisk. Uwzględnienie całego ogromnego tła nazewniczego przy wyraźnie zwiększonej oddębowej nominacji osób do ponad 180 000, przy odpowiednio zwiększonych również wskaźnikach liczbowych dla innych odarboralnych osobowych gniazd nazwicznych, zapewne nie odebrałoby dębowi jego priorytetu.

W świetle powyższych danych potwierdza się ważna rola dębu w świadomości Polaków, a miano *Dąbrowski*, które znajduje się w czołówce najpopularniejszych nazwisk w Polsce (według danych Rymuta 4. miejsce po *Nowaku, Kowalskim i Wiśniewskim*³⁸), wyprowadzane przede wszystkim od nominów loci *dąbrowa* lub *Dąbrowa*, podkreśla dominującą rolę tego dzikiego drzewa w pejzażu polskim, co znajduje odzwierciedlenie również w wynikach badań nad odarboralną toponimią z dwukrotną przewagą oddębowych nominacji nad kolejną grupą mian, jaką zajmują nazwy miejscowe z bazą leksykalną *brzozy*, i odpowiednio zmniejszoną nomenklaturą opartą na *grabie, buku* itd.³⁹

Dębowe gniazdo antroponimiczne z najbliższym kontekstem nazw odarboralnych wpisuje się w szerszy nurt nazwiczny dotyczący całej flory, który wypełnia ponad 8% 1000 najpopularniejszych nazwisk polskich. Wraz z nazwiskami odzwierzęcymi, które stanowią ponad 11% tego zbioru, ujawnia się

³⁸ Za: Zawadzki, dz. cyt., s. 50.

³⁹ W. Makarski, *Nazwy najpopularniejszych drzew w Polsce jako baza toponimiczna*, „Roczniki Humanistyczne” 54(2006), z. 6, s. 57-99.

onomastyczne pole świata przyrody ożywionej, co razem stanowi 1/5 całej osobowej nomenklatury rozłożonej na takie równoległe pola, jak nazwiska odimienne, miana wskazujące na zawody, cechy fizyczne i psychiczne człowieka, pochodzenie, elementy przyrody nieożywionej, pochodne od mian osobowych, obce i inne⁴⁰.

VII. O WSPÓŁCZESNEJ ODDEBOWEJ ANTROPONIMII

– DIACHRONICZNIE

Przedstawione wyżej oddebowe nazewnictwo Polaków jest wynikiem rozwoju historycznego pod względem jakościowym i ilościowym w ramach różnych grup społecznych: chłopstwa, mieszczaństwa oraz dawnej szlachty. Używanie obrazu stratygraficznego – zróżnicowania chronologicznego, geograficznego i socjalnego tej onimii warunkowane jest obecnością w tych badaniach odpowiedniej bazy źródłowej dla wcześniejszych okresów historycznych, w tym doby staropolskiej, kiedy nazewnictwo to powstawało, średniopolskiej, kiedy rozwijało się ilościowo i jakościowo, oraz nowopolskiej do XIX wieku włącznie, kiedy w zakresie antroponimii wiejskiej okrzepło ostatecznie w formie kancelaryjnej. Brak dla całego tego okresu odpowiednio zgromadzonej i opublikowanej bazy źródłowej⁴¹. Do wykorzystania jest natomiast materiał, który dotyczy interesującej mnie antroponimii dla najstarszego okresu staropolskiego z X-XV wieku, prezentujący w *Słowniku staropolskich nazw osobowych*⁴², poczynając od *Dąbrówki*, około 50 nazw osobowych odnoszących się do ponad 170 osób, co ze względu na ograniczoną bazę źródłową nie daje pełnego obrazu ówczesnej antroponimii, ale wyznacza jej zasadnicze zręby. Stanowią ją odapelatywne nazwy w rodzaju *Dąb*, *Dębowy*, ekspresywne *Dąbała*, *Dąbosz*, patronimiczne lub etniczne typu *Dębic*, *Dębowic*. Dominują pod koniec tego okresu, odnoszące się do warstwy szlacheckiej, otoponimiczne nominacje lokalizujące w formie wyrażeń przyimkowych typu *Martinus de Dąbe*, *Dobrogostius de Dambrowa*. Potem formy te pozbawione przyimka stawały się – jak o tym wspomniano – syntetycznymi nazwiskami w rodzaju *Dąbe*, *Dąbrowa* (obecnymi również w nazewnictwie heral-

⁴⁰ Por. Z a w a d z k i, dz. cyt. s. 44-46.

⁴¹ W Instytucie Języka Polskiego PAN gromadzone są materiały dotyczące nazw osobowych z okresu 1501-1800 (*Słownik nazwisk...*, s. V).

⁴² Dz. cyt., s. 462-465, 472-473.

dycznym) lub częściej realizowały się w pochodnej formie syntetycznej – przymiotnika na *-ski* jako *Dąbski*, *Dąbrowski*, określającego i miejsce zamieszkania, i wyraźniej już niż forma przyimkowa przynależność danej miejscowości do właściciela ziemskiego⁴³. Postać ta w XVI wieku stała się w prawie zwyczajowym (choć jeszcze niestanowionym) trwałą formą nazwiska dziedziczonego i atrakcyjnym modelem od XVI stulecia dla nazwisk mieszczkańskich i chłopskich oznaczających miejsce zamieszkania lub pochodzenia skądś, a w końcu modelem nazwiska nobliwego na *-ski*, tworzonym od dowolnych podstaw antroponimicznych i apelatywnych.

Zasadniczą cezurą w historii polskiej antroponimii jest koniec wieku XVIII i 1. połowa XIX, kiedy to wskutek obowiązkowej kancelaryjnej rejestracji nazwisk wszystkich mieszkańców Polski w granicach trzech rozbiorów zamyka się zasadniczo okres kształtowania się tej nomenklatury. Wtedy także mamy do czynienia z licznymi kancelaryjnymi modyfikacjami nazwisk – ich germanizacją czy rutenizacją oraz rejestracją nazwisk w formie gwarowej.

Tak też w zasadniczym zrębie obserwowana dziś nasza antroponimia jest od wielu pokoleń dziedziczona z nielicznymi zmianami jakościowymi, np. w wypadku zmiany nazwiska ze względów głównie estetycznych. Może się ona jednak kurczyć wraz z zmniejszającą się populacją Polaków. Ubytki będą dotyczyć przede wszystkim nazwisk z grupy ekspresywów, sztucznych hybrydalnych form kancelaryjnych od początku wykazujących się niską frekwencją.

Proces zaniku tego typu nazwisk znajduje potwierdzenie w badanym materiale w nazwiskach odantroponimicznych (patronimicznych oraz kancelaryjnych na *-ski*), kryjących w sobie takie zaginione miana – z sufiksальnym *-cz-*, *-j-*, *-l-*, *-ł-*, *-ń-*, *-r-*, *-sz-*, *-w-*, jak **Dąbcz* w *Dąbczewski*; **Dąbial* lub **Dąbiał* w *Dąbialska*; **Dąbla* // **Dębla* lub *Dąbel* // *Dębel* w *Dąblewski* // *Demblewski*; **Dąbeł* // **Dębeł* lub **Dąbiet* // **Dębiet* w *Dąbtowska* // *Debtowski*; **Dęboł* w hipok. lub patr. *Dębotek*; **Dębień* w *Dębniwski*; **Dąbar* w *Dąbarska*; **Dąbor* // **Dębor* w *Dąborowski* // *Dęborowski*, *Dęborski*, patr. *Dąborowicz*; **Dębr* w *Dębrska*; **Dombra* // **Dembra* w *Dembrzyńska*, patr. *Dombrycz*; **Dąbrek*, **Dąbrko* w *Dąbrkowska*; **Dębar* w *Dębarowski*; **Dębor* lub **Dęborz* w *Dęborski*; **Dąbrzał* // **Dębrzał* lub *Dąbrzał* // **Dębrzał* w *Dąbrzalski* // *Dębrzalska*; **Dębusz*, **Dębusza* lub **Dębucha* w *Dębuszyńska*; **Dębawa* w *Dębawska* – czy z formantami złożonymi, takimi jak *-rok*:

⁴³ Dokładniej na temat znaczenia tego typu nazwisk w okresie późnego średniowiecza zob. W. Makarski, *Antroponimia w rodach szlachty bełskiej w XV wieku*, w: *Spotkania polsko-ukraińskie. Język – kultura – literatura*, Chełm 2006, s. 151-168.

**Dąbrok* w patr. *Dąbroczek*; *-rzelek* lub *-rzelec*: **Dąbrzelek* lub **Dąbrzelec* w *Dąbrzelecki*.

Ginie więc klasa nazwisk przezwiskowych, stanowiących archaiczną warstwę nazewniczą zakotwiczoną jeszcze w prasłowiańszczyźnie. Nowszej poszukujemy wśród nazwisk z późniejszymi wykładnikami ekspresywności, takimi jak *-ś* (*Dęboś*), *-s* (*Dębas*) czy *-ciuch* (*Dembciuch*), oraz domyślamy się jej na podstawie wyznaczników fonetycznych: od XVI wieku w patronimikach na *-icz* (*Dąbowicz*) na miejscu wcześniejszego *-ic* (*Dembic*), w gwarowych przyrostkach ze ścieśnionym *o < ā* w *-ok* (*Dembiniok*) czy *-orz* (*Dęborz*). W największym jednak zakresie średniopolską i późniejszą metryką legitymuje się najpopularniejszy dziś model nazwiska – z sufiksalnym *-sk-*, o czym już była mowa wyżej, z dwiema warstwami: starszą na *-ski*, *-cki* i nowszą o rozszerzonych formantach typu *-owski*, *-ewski*, *-i(-y)ński*, ze starszą warstwą nazwisk szlacheckich lokalizujących i nowszych liczniejszych mian odantropomicznych u mieszczaństwa i chłopstwa, upiękuszonych kancelaryjnie, z wyraźną grupą podstaw ekspresywnych z sufiksalnym *-ch-*, *-cz-*, *-l-*, *-t-*, *-r-*, *-ń-*, *-sz-*, *-s-*, *-ś-*, *-t-*.

Głęboko zakorzenione w przeszłości są liczne nazwy z tematem *Dąb(e)r-*, nawiązujące do nieużywanego dziś apelatywu *dąbr* > **dąber* ‘duży dąb’. Jest on podstawą dla starych form z przyrostkami ekspresywnymi typu *-ch* (*Dąbroch*), *-l* (*Dombrol*), *-t* (*Dembrat*), *-t* (*Dąbrat*), kryje się w podstawie apelatywnej starego rzeczownikowionego przymiotnika *dąbrowa* dla najczęstszego w rodzinie dębowej nazwiska *Dąbrowski*. Ale leksem ten jest także widoczny w formach z późniejszymi wykładnikami ekspresywności: na *-s* (*Dąbros*, *Dąbrus*) czy na *-ś* (*Dąbraś*, *Dąbroś*, *Dąbrus*), co potwierdza wyraźną jeszcze obecność w języku średniopolskim omawianego apelatywu, choć już – jak można sądzić na podstawie hipokorystycznej funkcji tych przyrostków – w znaczeniu takim samym jak *dąb*, a więc pozbawionym swojej pierwotnej augmentatywności. Z czasem jako zupełnie synonimiczny do *dębu* wyszedł *dąbr* z użycia.

Ze wszystkimi okresami można wiązać metrykę częstych nazwisk z wykładnikami sufiksalnymi *-k-*, *-c-* (typu *Dąbak*, *Dąbek*, *Dąbik*, *Dębnik*, *Dębiec*), wśród których kryją się stare formy hipokorystyczne oraz nowsze średniopolskie i późniejsze patronimiczne – jedno i drugie formalnie nierozróżnialne.

W ustalaniu metryki nazwisk hybrydalnych możemy też niekiedy posłużyć się danymi pozajęzykowymi – uwarunkowaniami związanymi z historią relacji polsko-niemieckich (*Dombke*), polsko-ruskich (*Dembczuk*) czy polsko-łacińskich (*Dąbkiewicz vel Dabkus*).

PODSUMOWANIE

Nośność semantyczna dębu w charakteryzowaniu człowieka ze względu na jego siłę oraz wszechobecność tych wyróżniających się w polskim krajobrazie drzew zaowocowały bogatą onimią osobową i miejscową, tą ostatnią wtórnie wykorzystaną do nominacji ludzi. Ujawnione tu antroponimiczne gniazdo oddębowe stanowi ważną część polskiego antroponomastykonu, który zajmuje priorytetową pozycję w nurcie nominacji odflorystycznej.

Duży rozrzut typów semantyczno-formalnych w ponad 370 oddębowych nazwiskach ujawnił w znacznym stopniu możliwości systemowe języka w kształtowaniu różnych form antroponimicznych za pomocą środków leksykalnych, słowotwórczych i fonetyczno-graficznych.

Wobec powszechnej wieloznaczności badanej antroponimii, wynikającej z wielofunkcyjności najbardziej popularnych formantów *-ski*, *-ic(z)* oraz przyrostków z sufiksalnym *-k-* i *-c-*, walor pragmatyczny badań nad genezą poszczególnych nazwisk jest ograniczony: wielu nosicieli przedstawionych tu mian oddębowych nie uzyska jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, jaka jest dokładna etymologia jego nazwiska. Stan ten, który dla nominowanej osoby i dla badacza genezy nazwiska może stanowić dyskomfort, nie osłabia waloru komunikacyjnego każdego rozpoznanego czy nierozpoznanego pod względem znaczeniowym antroponimu, spełniającego w pełnym stopniu właściwą sobie funkcję oznaczania tylko dzięki swoim cechom formalnym. Sens przedstawionych wyżej studiów nad genezą wybranej grupy nazw, z ich taksonomią i miejscem w bliższym oraz dalszym kontekście nazewniczym, w statystycznym ujęciu synchronicznym i diachronicznym, jest taki, że poprzez ukazanie specyfiki dębowego gniazda osobowego i zarazem językowych możliwości oraz ograniczeń w osobowej nominacji w ogóle badania te mają wymiar przede wszystkim poznawczy – może interesujący, ale raczej ograniczony do wąskiego kręgu odbiorców.

Na koniec, by pozostać całkiem przy założeniach rozprawy naukowej, należałoby zgłosić jakiś postulat badawczy: jest nim analiza bardzo bogatego nazewnictwa osobowego opartego na obcej podstawie *dub*, przede wszystkim ruskiej (ukraińskiej i białoruskiej), przy mniejszym udziale takiej bazy czeskiej lub słowackiej, które weszło do *Słownika nazwisk współcześnie w Polsce używanych* (około 330 nazwisk), co już na wstępie potwierdza wagę oddębowej onimii również w innych językach, a zapowiada poza analizą immanentną nowy cel badawczy – porównanie tej obcej nomenklatury z polską, co obie sytuuje na

szerszej płaszczyźnie studiów slawistycznych i implikuje użycie trochę odrębnego, niż to było wyżej, instrumentarium do zbadania tych nazwisk.

DĄB AS AN ANTHROPONIMIC BASE

S u m m a r y

This paper analyses over 370 contemporary Polish names based on the appellative *dąb* (oak). They can be divided into four basic groups of meaning: a) man is characterised as compared to the power of an oak; b) it belongs to a person whose name is derived from an oak; c) someone belongs to a place whose name is derived from an oak; d) a chancellor name ending in *-ski* derived from an oak. These names, aside to the primary names, are forms by means of suffixes: *-ch-*, *-cz-*, *-j-*, *-l-*, *-t-*, *-n-*, *-ń-*, *-r-*, *-s-*, *-ś-*, *-sz-*, *-t-*; *-a-*, *-o-*; *-ów*, *-owy*, *-in*, *-ny*; *-c-*; *-k-*; *-ic(z)*; *-ski*. Sometimes names have a complex form and hybrid with foreign linguistic elements of Russian, German, and Latin. The ambiguity of foundations and multifunctional character of some of their formants results in the phenomenon of homonymy that is present in the anthroponymy under study. Such an anthroponymy, described with regard to its semantic and formal aspect, took shape from the pra-Slavonic times up to the nineteenth century. It is part of the context of floristic anthroponyms and, broader, natural; being its considerable element. This is confirmed by the important role of the oak in the language as a reflection of its meaning in the landscape and in man's material and spiritual life.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: struktura i znaczenie nazwisk oddebowych, homonimia antroponimiczna, stratygrafia antroponimiczna.

Key words: structure and meaning of oak-derived names, anthroponymic homonymy, anthroponymic stratygraphy.